

Työpaperi 35/2020

Riikka Ikonen, Pia Eriksson, Tarja Heino

Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset

Kouluterveyskyselyn tuloksia

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tutkimukseen perustuva kuva erityisissä oloissa kasvavien, vanhempiensa kodista pois sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja kokemuksista ja sen pohjalta ehdottaa toimenpiteitä sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisen vahvistamiseksi ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Tutkimus toteutettiin keväällä 2019 osana Kouluterveyskyselyä. Tutkimuksessa verrataan sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten hyvinvointia muulla tavoin asuvien ikätovereiden hyvinvointiin ja raportoidaan myös sijoitetuille lapsille ja nuorille tarkoitetun Kouluterveyskyselyn lisämoduulin tulokset.

Tuloksien mukaan sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten hyvinvointi eroaa monelta osin muulla tavoin asuvien ikätovereiden hyvinvoinnista. He olivat vähemmän yleisesti tyytyväisiä elämäänsä ja kokivat muita yleisemmin terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Mielen hyvinvointiin liittyvät pulmat olivat sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla muita yleisempiä. Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö oli erityisesti yläkouluikäisillä sijoitetuilla nuorilla huomattavan yleistä. Väkivaltakokemukset olivat huomattavan yleisiä sijoitetuilla nuorilla.

Noin puolet sijoitetuista lapsista ja nuorista oli tyytyväisiä asumiseensa nykyisessä sijoituspaikassaan. Noin puolet lastensuojelulaitoksissa asuvista nuorista kertoi kokeneensa liikkumisvapauden rajoittamisen tai yhteydenpidon rajoittamisen ja joka kolmas kiinnipitämisen. Kaikista sijoitetuista yläkouluikäisistä nuorista joka kolmas oli kokenut rangaistuksen, josta ei tiennyt mistä se johtuu tai joukkorangaistuksen. Joka viides oli jätetty ilman ruokaa rangaistuksena jostakin. Yleisimpiä luvattomien rangaistusten kokemukset olivat lastensuojelulaitoksissa asuvilla nuorilla. Noin viidennes nuorista ei tiennyt, kuka on heidän sosiaalityöntekijänsä tällä hetkellä.

Tulokset osoittavat että sekä sijoitettujen lasten hyvinvoinnin tukemisessa että lasten oikeuksien toteutumisessa on vielä paljon tehtävää. Tähän tarvitaan lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittämistä asiakaslähtöisiksi ja tunnistamaan sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten erityiset tuentarpeet.

Tiivistelmä

Riikka Ikonen, Pia Eriksson, Tarja Heino. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 35/2020. 47 sivua. Helsinki 2020. ISBN 978-952-343-570-4 (verkkojulkaisu)

Suomessa oli vuoden 2019 aikana 18 928 lasta ja nuorta sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Vuonna 2019 oli enemmän lapsia ja nuoria sijoitettuna kodin ulkopuolelle kuin koskaan aikaisemmin. Sijoitus on vahva yhteiskunnallinen interventio, jonka perimmäisenä tarkoituksena on edistää lapsen etua ja oikeuksia. Siksi meillä on erityinen yhteiskunnallinen vastuu ja moraalinen velvoite tietää sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista. Tähän mennessä Suomessa on kansallisesti tiedetty varsin vähän sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tutkimukseen perustuva kuva erityisissä oloissa kasvavien, vanhempiensa kodista pois sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja kokemuksista ja sen pohjalta ehdottaa toimenpiteitä sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisen vahvistamiseksi ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa seurantatietoa lastensuojelun piirissä olevien kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja palvelukokemuksista.

Tutkimus toteutettiin keväällä 2019 osana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskyselyä. Kouluterveyskysely on kokonaistutkimuksena toteutettava väestötiedonkeruu. Se tuottaa seurantatietoa neljän ikäluokan hyvinvoinnista: perusopetuksen 4.-5. luokkaa käyvät, perusopetuksen 8.-9. luokkaa käyvät sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuotta opiskelevat. Tämän tutkimuksen ensimmäisessä osassa verrataan sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten hyvinvointia muulla tavoin asuvien ikätovereiden hyvinvointiin. Tältä osin se jatkaa vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn aineistosta raportoituja tuloksia. Toisessa osassa raportoidaan vain sijoitetuille lapsille ja nuorille tarkoitettun Kouluterveyskyselyn lisämoduulin tulokset.

Tuloksien mukaan sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten hyvinvointi eroaa monelta osin muulla tavoin asuvien ikätovereiden hyvinvoinnista. He olivat vähemmän yleisesti tyytyväisiä elämäänsä ja kokivat muita yleisemmin terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Mielen hyvinvointiin liittyvät pulmat olivat sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla muita yleisempiä. Myös hyvinvointiin yhteydessä olevien terveellisten elintapojen noudattaminen oli vähemmän yleistä. Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö oli erityisesti yläkouluikäisillä sijoitetuilla nuorilla huomattavan yleistä. Yläkouluikäisistä sijoitetuista nuorista lähes joka toinen ilmoitti olleensa sukupuoliyhdyntä. Ehkäisyn käyttämättä jättäminen oli huomattavasti yleisempää sijoitetuilla nuorilla kuin muulla tavoin asuvilla nuorilla. Sijoitetut nuoret pitivät muulla tavoin asuvia ikätovereitaan vähemmän yleisesti koulunkäynnistä. Opettajalta saadun välittävän ja oikeudenmukaisen kohtelun osalta ei ollut eroa sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien nuorten välillä.

Väkivaltakokemukset olivat huomattavan yleisiä sijoitetuilla nuorilla. Seksuaaliväkivaltaa oli kokenut perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä sijoitettuna asuvista nuorista useampi kuin joka neljäs, toisella asteella joka viides. Pieni osa lapsista ja nuorista oli kokenut henkistä tai fyysistä väkivaltaa sijaisperheen aikuisen tai laitoksen ohjaajan tai hoitajan tekemänä. Sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla oli mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista yhtä yleisesti kuin muulla tavoin asuvilla ikätovereillaan.

Noin puolet sijoitetuista lapsista ja nuorista oli tyytyväisiä asumiseensa nykyisessä sijoituspaikassaan. Kuitenkin lastensuojelulaitoksissa asuvista nuorista tyytyväisiä oli vain joka kolmas. Noin puolet lastensuojelulaitoksissa asuvista nuorista kertoi kokeneensa liikkumisvapauden rajoittamisen tai yhteydenpidon rajoittamisen ja joka kolmas kiinnipitämisen. Kaikista sijoitetuista yläkouluikäisistä nuorista joka kolmas oli kokenut rangaistuksen, josta ei tiennyt mistä se johtuu tai joukkorangaistuksen. Joka viides oli jätetty ilman ruokaa rangaistuksena jostakin. Yleisimpiä luvattomien rangaistusten kokemukset olivat lastensuojelulaitoksissa asuvilla nuorilla. Noin kuusi nuorta kymmenestä tiesi kuka voisi auttaa jos häntä kohdellaan huonosti. Noin viidennes nuorista ei tiennyt, kuka on heidän sosiaalityöntekijänsä tällä hetkellä. Asiakassuunnitelmanneuvottelussa tunnisti käyneensä noin kuusi nuorta kymmenestä. Noin neljä nuorta kymmenestä koki tapaavansa äitiään sopivan usein ja hiukan useampi kuin joka kolmas isäänsä sopivan usein.

Tulokset osoittavat että sekä sijoitettujen lasten hyvinvoinnin tukemisessa että lasten oikeuksien toteutumisessa on vielä paljon tehtävää. Tähän tarvitaan lasten- nuorten ja perheiden palveluiden kehittämistä asiakaslähtöisiksi ja tunnistamaan sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten erityiset tuentarpeet.

Avainsanat: sijoitus, lastensuojelu, lapsi, nuori, sosiaalityö

Sammandrag

Riikka Ikonen, Pia Eriksson, Tarja Heino. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset Kouluterveyskyselyn tuloksia. [Välfärd och serviceupplevelser hos placerade barn och unga. Resultat från enkäten Hälsa i skolan.] Institutet för hälsa och välfärd (THL). Diskussionsunderlag 35/2020. 47 sidor. Helsingfors, Finland 2020. ISBN 978-952-343-570-4 (nätpublikation)

År 2019 var totalt cirka 18 928 barn och unga placerade utanför hemmet i Finland. År 2019 var fler barn och unga placerade utanför hemmet än någonsin tidigare. Placeringen är en stark social intervention vars primära syfte är att främja barnets bästa och rättigheter. Därför har vi ett särskilt socialt ansvar och en moralisk skyldighet att känna till placerade barns välfärd och erfarenheter. Hittills har man i Finland på nationell nivå känt till mycket lite om de placerade barnens välfärd och erfarenheter.

Målet med denna undersökning var att skapa en forskningsbaserad bild av välfärden och erfarenheterna hos barn och unga som växer upp under särskilda förhållanden och som placerats utanför föräldrarnas hem och utifrån den föreslår åtgärder för att stärka förverkligandet av de placerade barnens rättigheter och öka deras välfärd. Syftet med undersökningen var att producera uppföljningsinformation om välfärden och serviceupplevelserna hos barn och unga som placerats utanför hemmet och som omfattas av barnskyddet.

Undersökningen genomfördes våren 2019 som en del av Institutet för hälsa och välfärds enkät Hälsa i skolan. Enkäten Hälsa i skolan är en insamling av befolkningsdata som genomförs som en helhetsundersökning. Den producerar uppföljningsinformation om välfärden i fyra åldersklasser: de som går i årskurs 4–5 i den grundläggande utbildningen, de som går i årskurs 8–9 i den grundläggande utbildningen samt de som studerar första och andra året vid gymnasier och yrkesläroanstalter. I den här undersökningens första del jämförs välfärden bland placerade barn och unga med välfärden bland jämnåriga som bor på annat sätt. Till denna del bygger den vidare på de rapporterade resultaten av enkäten Hälsa i skolan 2017. I den andra delen rapporteras resultaten av tilläggsmodulen i enkäten Hälsa i skolan avsedd endast för placerade barn och unga.

Enligt resultaten skiljer sig välfärden bland placerade barn och unga på många sätt från välfärden hos jämnåriga som bor på annat sätt. De var allmänt mindre nöjda med sitt liv och upplevde sitt hälsotillstånd som medelmåttigt eller dåligt oftare än andra. Problem med psykiskt välbefinnande var vanligare bland placerade barn och unga än bland andra. Det var också mindre vanligt att ha hälsosamma levnadsvanor med anknytning till välfärd. Användningen av tobaksprodukter och rusmedel var anmärkningsvärt vanlig särskilt bland placerade unga i högstadieåldern. Nästan varannan placerad ung person i högstadieåldern uppgav sig ha haft samlag. Att inte använda preventivmedel var betydligt vanligare bland placerade unga än bland unga som bor på annat sätt. Placerade unga tyckte allmänt mindre om skolgången än sina jämnåriga som bor på annat sätt. I fråga om omsorg och rättvis behandling från lärare fanns det ingen skillnad mellan placerade och unga som bor på annat sätt.

Våldsupplevelser var anmärkningsvärt vanliga bland placerade unga. Fler än var fjärde av de placerade unga i årskurs 8 och 9 inom den grundläggande utbildningen hade upplevt sexuellt våld, var femte på andra stadiet. En liten del av barn och unga hade upplevt psykiskt eller fysiskt våld av en vuxen i fosterfamiljen eller av en handledare eller vårdare på anstalten. Placerade barn och unga hade lika ofta möjlighet att diskutera sådant som tynger en med en vuxen i skolan som sina jämnåriga som bor på annat sätt.

Ungefär hälften av de placerade barnen och unga var nöjda med sitt boende på sin nuvarande placeringsplats. Av de unga som bodde på barnskyddsanstalter var dock endast var tredje nöjd. Ungefär hälften av de unga som bor på barnskyddsanstalter uppgav att de upplevt att rörelsefriheten begränsats eller att kontakterna begränsats och var tredje att de hållits fast. Av alla placerade unga i högstadieåldern hade var tredje upplevt ett straff som han eller hon inte visste vad det berodde på eller ett masstraff. Var femte hade lämnats utan mat som straff för något. Upplevelserna av otillåtna straff var vanligast bland unga som bor på barnskyddsanstalter. Ungefär sex av tio unga visste vem som kunde hjälpa om de behandlades illa. Ungefär en femtedel av unga visste inte vem deras socialarbetare är för närvarande. Cirka sex av tio unga bekräftade

att de hade deltagit i förhandlingen om deras klientplan. Cirka fyra av tio unga upplevde att de träffade sin mamma lämpligt ofta och något fler än en tredjedel att de träffade sin pappa lämpligt ofta.

Resultaten visar att det fortfarande finns mycket att göra både för att stödja de placerade barnens välfärd och för att förverkliga barnens rättigheter. För detta behövs att tjänsterna för barn, unga och familjer utvecklas så att de utgår från klienterna och att man identifierar de särskilda stödbehoven hos barn och unga som vårdas utanför hemmet.

Nyckelord: placering, barn, unga, barnskydd, socialt arbete

Abstract

Riikka Ikonen, Pia Eriksson, Tarja Heino. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset Kouluterveyskyselyn tuloksia. [Well-being and experiences of services of children and adolescents who have been placed in out-of-home care. Results of the School Health promotion Study]. National Institute for Health and Welfare (THL). Discussion Paper 35/2020. 47 pages. Helsinki, Finland 2020. ISBN 978-952-343-570-4 (online publication)

In 2019, 18,928 children and adolescents were placed in out-of-home care. In 2019 there were more children and adolescents placed outside the home than ever before. Placement is a strong intervention by society with the ultimate purpose of promoting the interests and rights of children. That is why we have a special societal responsibility and a moral duty to know about the well-being and experiences of placed children. Until now there has been little knowledge in Finland at the national level about the well-being and experiences of children placed out-of-home care.

The goal of this study was to get a picture based on research of the well-being and experiences of children and adolescents placed out-of-home care, and on that foundation, to propose measures for strengthening the implementation the rights of children placed out-of-home care, and to improve their well-being. The purpose of the study was to get follow-up information on the well-being and experiences of the service that children and young people placed out-of-home care have had.

The study was carried out in the spring of 2019 as part of the School Health Promotion Study conducted by the Finnish Institute for Health and Welfare (THL). The School Health Promotion Study is a population-based study. It produces follow-up information on the well-being of four age groups: those attending grades 4-5 and 8-9 in comprehensive education, as well as those in years 1 and 2 in upper secondary school and vocational school. The first part of this study compares the well-being of children and adolescents placed into out-of-home care with that of those of the same age with different living circumstances. In this respect it adds to the results reported from the School Health Promotion Study of 2017. The second part reports the results of the additional module of the School Health Promotion Study intended for children and adolescents in out-of-home care.

The results show that the well-being of children and adolescents placed out-of-home care differs in many respects from that of their contemporaries with other living arrangements. They were less likely to be satisfied with their lives and were more likely to see their health status as average or poor. Problems linked with mental well-being were more common among children and adolescents placed in out-of-home care. Practising healthy living habits that correlate with well-being was also less common. Smoking and substance abuse were noticeably common especially among adolescents in the upper grades. Nearly half of the young people in the upper grades who were placed in care said that they had experienced sexual intercourse. Failure to use contraception was considerably more common among young people placed in care than among those with other living arrangements. Young people placed in care were less likely to enjoy school than their peers. There were no differences between children placed in care and those with other living arrangements in the amount of caring and fair treatment they got from their teachers.

Experiences involving violence were noticeably frequent among adolescents placed in care. Sexual violence had been experienced by more than one in four young people in the 8th and 9th grades of comprehensive education, and by one in five of those at the secondary level. A small proportion of children and adolescents had experienced psychological or physical violence perpetrated by an adult in a foster family or an institutional counsellor or caregiver. Children and adolescents placed in care were given the opportunity to speak to an adult at school about things that weighed on their minds as frequently as those with other living arrangements.

About half of children and adolescents placed in care were satisfied with the place where they had been placed. However, only one in three adolescent living in institutional placement were satisfied. About half of adolescents in child protection institutions said that they had experienced curtailment of their freedom of movement or restrictions on communication and one in three said that they had been physically restrained. Of all upper grade-aged adolescent placed in care, one in three had been punished without knowing the

reason or had been targeted for collective punishment. One in five had been denied food as a punishment for something. Experiences of unauthorised punishment were most common among adolescents living in child welfare institutions. About six out of ten adolescents knew who could help them if they were mistreated. About one in five adolescents did not know who their social worker at that moment was. About six out of ten of the adolescent revealed that they had attended a customer planning discussion. About four out of ten adolescent felt that they could meet their mothers often enough and slightly more than one in three felt they met their fathers often enough.

The results indicate that much remains to be done both in supporting child welfare and implementing children's rights. Achieving this would require developing services for children, adolescents, and families in a more customer-oriented direction and recognising the special needs for support for children and adolescents in out-of-home care.

Keywords: out-of-home care, foster care, child welfare system, child, adolescent, social work

Sisällys

Tiivistelmä.....	2
Sammandrag.....	4
Abstract.....	6
Sisällys.....	8
Johdanto.....	10
Tausta.....	10
Aikaisempaa tutkimusta.....	10
Tutkimuksen tarkoitus.....	12
Menetelmät.....	13
Sijoitettujen lasten moduulin kehittäminen.....	13
Tiedonkeruun toteutus.....	13
Tulokset.....	16
Sijoitettujen lasten ja nuorten taustatiedot.....	16
Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi.....	17
Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika.....	17
Terveys ja toimintakyky.....	18
Elintavat.....	19
Koulunkäynti ja opiskelu.....	21
Kasvuympäristön turvallisuus.....	21
Palvelut ja avunsaanti.....	24
Sijoitettujen lasten ja nuorten asuminen sijoituspaikassa ja palvelukokemukset.....	25
Sijoituksen taustatiedot.....	25
Osallisuus ja turvallisuus sijaishuoltopaikassa.....	25
Rajoitukset sijaishuollossa.....	27
Rangaistukset.....	29
Avun saanti ja oikeusturvakeinot.....	30
Osallisuus omassa lastensuojeluasiassa ja suhde sosiaalityöntekijään.....	31
Yhteydenpito syntymävanhempiin ja muihin tärkeisiin läheisiin.....	34
Pohdintaa ja johtopäätökset.....	36
Turvallisuus.....	36
Osallisuus.....	36
Suhteet.....	37
Sijoitettujen lasten oikeuksien toteutuminen.....	37
Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat nuoret.....	37
Toimenpide-ehdotukset.....	38
Lähteet.....	40
Liitteet.....	41
LIITE 1. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien lasten ja nuorten hyvinvointi.....	41

LIITE 2. Sijoitettuna asuvien perusopetuksen 4.-5. luokkaa käyvien lasten hyvinvointi sijaishuoltopaikan tyypin mukaan	45
LIITE 3. Sijoitettuna asuvien perusopetuksen 8.-9. luokkaa käyvien nuorten hyvinvointi sijaishuoltopaikan tyypin mukaan	46

Johdanto

Tausta

Suomessa oli vuoden 2019 aikana 18 928 lasta ja nuorta sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Heistä oli vuoden aikana huostaanotettuna yhteensä 11 178 ja muut joko kiireellisesti sijoitettuja, avohuollon tukitoimena tai jälkihuollon tukitoimena sijoitettuja. Vuonna 2019 oli enemmän lapsia ja nuoria sijoitettuna kodin ulkopuolelle kuin koskaan aikaisemmin. (Lastensuojelu 2019.) Lastensuojelulain mukaan tehty sijoitus ja huostaanotto ovat vahvoja yhteiskunnallisia interventioita, joiden perimmäisenä tarkoituksena on edistää lapsen etuja ja oikeuksia (ks. Pösö 2016). Sijoitukseen sisältyy oletus, että lapsen hyvinvointi on paremmin turvattavissa sijaishuoltopaikassa kuin syntymävanhempien luona (Ellonen & Pösö 2010). Siksi meillä on erityinen yhteiskunnallinen vastuu ja moraalinen velvoite tietää sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista (Pekkarinen, Heino & Pösö 2013) sekä huolehtia, että tätä varten on käytettävissä kansallinen, riittävä seuranta- ja tutkimustieto. Tähän mennessä Suomessa on kansallisesti tiedetty varsin vähän näiden tilastojen takana olevien lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista.

Kouluterveyskyselyyn lisättiin vuonna 2017 muuttuja lapsen perhemuodosta ja asumisjärjestelystä. Tämän avulla aineisto mahdollisti vertailun vanhempiensa kanssa asuvien ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten välillä. Kouluterveyskyselyn avulla kerätään tietoa lasten terveydestä ja toimintakyvystä, elinoloista ja osallisuudesta, koulunkäynnistä sekä avun saamisesta ja palvelukokemuksista. Sijoitettujen lasten tulokset raportoitiin erikseen ensimmäisen kerran vuonna 2017 (Ikonen ym. 2017), ja havaittiin sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnissa huomattavia puutteita verrattuna vanhempansa kanssa asuviin ikätovereihin. Johtopäätöksiä tehtäessä on kuitenkin syytä huomioida, että lasten elämää, terveyttä ja kehitystä ovat vakavasti uhanneet monet seikat jo ennen sijoitusta, ja nämä seikat ovat osaltaan perustelleet sijoituspäätöksen ja intervention tekemisen. Lasten hyvinvoinnissa on havaittu mittavia eroja väestön samanikäisiin verrattuna jo ennen sijoitusta (Kestilä ym. 2012), ja samat riskitekijät havaitaan lasten elämäntilanteessa myös sijoituksen aikana (Ikonen ym. 2017). Nämä tulee ottaa huomioon verrattaessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen tilannetta vanhempiensa luona asuviin. Vuonna 2019 Kouluterveyskysely toistettiin, ja nyt käytössä on muutosta kuvaavia vertailutietoja kahden vuoden ajalta.

Sijaishuollossa asuvien lasten elämään liittyy erityispiirteitä, joita koskevaa tietoa ei saada yleisellä, kaikille lapsille ja nuorille kohdistetulla kyselyllä. Näitä erityispiirteitä ovat mm. asuminen sijaishuoltopaikassa, lastensuojelulaisissa määritellyt oikeudet osallisuuteen lastensuojelun päätöksenteossa, sijoituspaikassa tehtävät rajoittamistoimenpiteet, sijaishuoltopaikan vaihtuvuus sekä yhteydet syntymäperheeseen ja omaan uskonnolliseen ja kulttuuriseen taustaan (McDowall 2013, Selwyn 2015). Tämän vuoksi vuoden 2019 Kouluterveyskyselyyn lisättiin erillinen kysymysmoduuli niille lapsille ja nuorille, jotka asuvat sijoitettuna. Moduuli on kehitetty osana Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE)-muutosohjelman lastensuojelun tietopohjan vahvistamisen kokonaisuutta. Määrällisen kysymysmoduulin lisäksi sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia tutkittiin laadullisin menetelmin (Laakso 2019).

Aikaisempaa tutkimusta

Tässä tutkimuksessa keskityttiin lasten ja nuorten itse raportoimaan hyvinvointiin sijoituksen aikana. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia on aikaisemmin mitattu sijaishuollossa tapahtuneiden kaltoinkohteiden ja prosessin sujuvuuden (Flango ym. 2015) ja erityisesti lopputulosten näkökulmasta esimerkiksi nuorisorikollisuuden, teinraskauksien ja työllisyyden avulla sijoituksen jälkeen nuorena aikuisena (Doyle 2007, Kääriälä 2020).

Muissa maissa on toteutettu useita kansallisia tutkimuksia sijoitettujen lasten itse raportoimasta hyvinvoinnista. Lapsen oikeudet ovat toisaalta globaaleja, koska ne perustuvat Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimukseen lapsen oikeuksista ja toisaalta paikallisia, koska ne määrittyvät ja todellistuvat käytäntöyhteydessä. Selwyn (2015) on laajan kansainvälisen tutkimuskatsauksen perustella todennut, että sijoitettujen lasten kokemuksissa korostuu perhesuhteiden, sisarusuhteiden ja sosiaalityöntekijän merkitys sekä

luottamus lapsen arkisesta hyvinvoinnista vastaaviin aikuisiin. Hänen mukaansa yhtenä negatiivisena puolenä korostui vähäinen mahdollisuus vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Mielenpitemien ilmaisun mahdollisuus ja osallisuus on tunnustettu tärkeäksi osa-alueeksi hyvinvoinnin mittaamisessa. Oman sosiaalityöntekijän roolia sijoitetun lapsen elämässä ja suhteen pysyvyyttä ja laatua on mitattu australialaisissa ja englantilaisissa tutkimuksissa. Turvallisuuden tunne, asettumisen ja kodikkuuden tunne, välittävän aikuisen läsnäolo ja suhde sekä mahdollisuudet viettää vapaa-aikaa mielekkäästi ja muiden ikätovereiden tavoin ovat toistuvia teemoja tutkimuksissa. Säännöt ovat kiinteä osa sijoitetun lapsen elämää, ja sekä englantilaisissa että tanskalaisissa tutkimuksissa kasvattajan ymmärtävä asenne ja reilut seuraamukset sääntöjen rikkomisesta nähtiin tärkeiksi hyvinvointiin liittyviksi tekijöiksi. Sijoitetun lapsen somaattista terveyttä, mielenterveyttä, toimintakykyä ja pääsyä terveyspalveluihin kartoitettiin Australiassa, Englannissa, Yhdysvalloissa ja Tanskassa. Suhde omaan syntyperään, kulttuuriin, uskontoon, vanhempiin, sukulaisiin ja ystäviin on tärkeä sijoitetun lapsen hyvinvointiin yhteydessä oleva tekijä ja siksi tutkimuksissa erityisen kiinnostuksen kohteena. Erityisen tärkeäksi on nähty tapaamiset omien vanhempien kanssa ja tuki tapaamisiin liittyen sekä ainakin yhden ystävän olemassaolo ja tuki ystävyysuhteen ylläpitoon. Koulunkäyntiä kartoitettiin kaikissa kansallisissa tutkimuksissa. (Chapman ym. 2004, Dolan ym. 2011, Ottosen ym. 2014, Children Commissioner. 2015, Australian Institute of Health and Welfare 2016, Selwyn & Briheim-Crookall 2017; Zhang & Selwyn 2019.) Erityisesti huostaan otettujen ja sijoitettujen lasten subjektiivista hyvinvointia tutkineet ovat tunnustaneet hyvinvoinnin kiinnittyvän seuraaviin ulottuvuuksiin: turvallisuus, suhteet, osallisuus ja oikeudet sekä vahvistuminen (Wood & Selwyn 2017; Laakso 2019).

Sijoitettuna olevien lasten sijoituksen aikaisesta hyvinvoinnista ja kokemuksista tiedämme suomalaisen tutkimusten pohjalta melko vähän (Laakso 2019). Viime vuosina on tehty ja raportoitu joitakin laadullisia tutkimuksia niin koulukoteihin kuin muuallekin sijoitettujen lasten kokemuksista ja hyvinvoinnista, myös sellaisia, joissa lapsia on haastateltu (Pekkarinen 2017; Laakso 2016; Laakso 2019; Laakso & Enroos 2016; Känkänen & Manninen 2020). Laadullisissa tutkimuksissa on raportoitu lasten ja nuorten kokemuksista, jotka ovat auttaneet heitä selviytymään elämässään. Koulukoteihin sijoitettujen nuorten osalta tällaisia kokemuksia ovat olleet muun muassa rikos- tai päihdekierteen pysähtyminen tai koulun päättötodistuksen saaminen (Känkänen 2013; Känkänen & Manninen 2020). Myös Riitta Laakson (2019) tutkimus tuo esille sen vähemmän esillä olleen asian, että sijoitetut lapset kertovat pääosin positiivisista kokemuksista sijaishuollossa: aikaisempaa paremmasta huolenpidosta, psyykkisten oireiden helpottumisesta ja päihteistä irti pääsemisestä. Muutamat nuoret ovat kertoneet, etteivät uskoisi olevansa hengissä, ellei heitä olisi sijoitettu.

Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyy siis sekä kaikille nuorille yhteisiä asioita, kuten fyysinen ja psyykinen terveys, terveyttä ja hyvinvointia edistävät elintavat, sosiaaliset suhteet sekä koulunkäynti ja opiskelu. Aikaisemmat tutkimukset ovat yhtäältä korostaneet näiden aiheiden tärkeyttä ja raportoineet, että sijoittaminen kohentaa hyvinvointia verrattuna aikaan ennen sijoitusta. Toisaalta etenkin määrällinen tutkimus on osoittanut, että sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi on monella tavalla heikompi kuin biologisen vanhempansa kanssa asuvilla ikätovereilla. Osallisuus ja osallistuminen päätöksentekoon, sijoitetun lapsen ja nuoren tukena olevan palvelujärjestelmän ja etenkin oman sosiaalityöntekijän toiminta, asuminen sijaishuoltopaikassa ja yhteyden ylläpitäminen omaan taustaan ovat sijoitettujen lasten ja nuorten erityiskysymyksiä, jotka on tunnustettu aikaisemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa tärkeiksi, mutta joista ei ole aikaisemmin ollut saatavilla kattavasti tietoa Suomen osalta.

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tutkimukseen perustuva kuva erityisissä oloissa kasvavien, vanhempiensa kodista pois sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja kokemuksista ja sen pohjalta ehdottaa toimenpiteitä sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisen vahvistamiseksi ja hyvinvoinnin parantamiseksi.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa seurantatietoa lastensuojelun piirissä olevien kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja palvelukokemuksista.

Tuotettua tietoa käytetään päätöksenteossa kansallisesti ja maakunnallisesti ja hyödynnetään palveluiden kehittämisessä. Lisäksi tuotettu tieto täydentää lapsia ja nuoria koskevaa tietovarantokokonaisuutta ja aineistoa voidaan käyttää tutkimus- ja tietotarpeisiin. Tuotettua tietoa käytetään myös valtakunnallisen ohjauksen seurannassa ja politiikkapäätösten arvioinnissa.

Tutkimus on tuotettu osana Lapsi ja perhepalveluiden (LAPE) –muutosohjelmaa 2016-2018, jossa THL käynnisti sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelukokemuksien mittaamisen säännöllisin määräväleillä osana Kouluterveyskyselyä. Lisäksi huostassa olevien lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia tutkittiin laadullisin menetelmin (Laakso 2019). Tietopohjan vahvistamista on myös jatkettu THL:n Kysy ja kuuntele – sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen 2019-2021 -hankkeessa.

Menetelmät

Kouluterveyskysely on vuonna 1996 alkanut väestötiedonkeruu, joka toteutetaan joka toinen vuosi koko Suomen alueella. Vastaajina ovat kokonaiset ikäluokat. Lapset ja nuoret vastaavat kyselyyn koulussa oppitunnin aikana. Saatuja tuloksia käytetään laajasti lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurantaan ja arviointiin alueellisesti ja kansallisesti.

Sijoitettujen lasten moduulin kehittäminen

Sijoitettujen lasten ja nuorten moduulin tausta rakennettiin moniammatillisella ja –tieteisellä yhteistyöllä ja yhteistyössä kokemusasiantuntijoiden ja tiedon käyttäjien kanssa. Tutkimustieto ja tietoaукот koottiin aiemmista kansallisista ja kansainvälisistä tutkimuksista ja raporteista. Asiantuntijoita ja tiedon käyttäjiä kuultiin toteuttamalla lyhyt kysely sosiaalityöntekijöille, järjestöissä työskenteleville sekä kokemusasiantuntijoille. Tutkimusten läpikäynnin ja asiantuntijoiden kuulemisen tarkoituksena oli parantaa kyselyn sisällön validiteettia (Polit & Beck 2012). Lopputuloksena tähänastisesta tutkimustiedon koonnista ja kuulemisista koottiin teemoitellut aihe- ja kysymysehdotelmat.

Teema-alueiden ja kysymysten muokkaus tehtiin asiantuntijaryhmissä. Alustavan muokkauksen jälkeen asiantuntijaryhmässä tehtiin alustava priorisointi. Varsinainen priorisointi toteutettiin mittaamalla kysymysten sisällönvaliditeetin indeksit (I-CVI; Polit & Beck 2012) laajennetulle asiantuntijaryhmälle suunnatulla verkkokyselyllä. Kyselyyn priorisoitiin kysymykset, jotka saavuttivat hyvät sisällönvaliditeetin indeksit ja joiden mukaanottoa tuki kansainvälinen tutkimusnäyttö. Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvien lasten lomake kehitettiin perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvien lomakkeesta siten, että sieltä poistettiin pieniä lapsia vain vähän koskettavat kysymykset (esimerkiksi laitoshoitoon spesifioituvat kysymykset). Toisen asteen koulutusta käyvien opiskelijoiden lomake on yhdenmukainen perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvien lomakkeen kanssa. Kysymysten alustavaa ymmärrettävyyttä arvioitiin ja parannettiin kokemusasiantuntijoita ohjaavien järjestötyöntekijöiden avulla.

Sijoitettujen lasten ja nuorten moduuli pilotoitiin yhteistyössä muutamien järjestöjen ja kuntien sosiaalitoimen kanssa. Vertaisryhmätapaamisiin ja verkkokyselyyn osallistui yhteensä 16 lasta tai nuorta. Lisäksi toteutettiin kuuden sijaisvanhemman ryhmähaastattelu. Haastatteluissa käytettiin kirjallisen ja suullisen tiedottamisen ja vapaaehtoisuuden varmistamisen jälkeen haastattelurunkona lomakkeita. Ryhmähaastattelussa luettiin kysymyksiä lasten /nuorten kanssa ja pyydettiin heitä ajattelemaan ääneen, mitä ymmärtävät niiden tarkoittavan. Lisäksi kysyttiin erikseen sanoja tai ilmauksia, joita he eivät ymmärtäneet. Yhden ryhmähaastattelun kesto oli noin 30–45 minuuttia.

Verkkokyselyn linkkiä levitettiin järjestöyhteistyössä vertais- ja kokemusasiantuntijaverkostoissa. Verkkokyselyssä ei vastattu itse kysymyksiin, vaan jokainen kysymys arvioitiin asteikolla en ymmärrä - en ole varma - ymmärrän kysymyksen. Lisäksi jokaisen kysymyksen ohessa oli vapaata vastaustilaa kommentteille. Nuoria pyydettiin kirjoittamaan kommentteihin sanat tai ilmaisut, jota he eivät ymmärrä.

Pilotoinnin tulosten ja niitä käsitelleen asiantuntijaryhmän keskustelun perusteella kiinnitettiin huomiota kysymysten lempeään muotoiluun, muokattiin erityisesti osallisuutta ja valitusmahdollisuuksia mittaavia väittämiä ja lisättiin lasten ehdottamia selventäviä termejä (sossu, assu). Pitkät kysymyksiä edeltävät introtekstit koettiin poikkeuksetta liian pitkiksi ja viranomaiskieleksi, joten nämä poistettiin lähes kokonaan. Haastatellut lapset ja nuoret pitivät kyselyä tärkeänä.

Tiedonkeruun toteutus

Kouluterveyskysely toteutettiin kokonaistutkimuksena Manner-Suomen ja Ahvenanmaan kouluissa opettajan ohjaamana luokkakyselynä keväällä 2019. Kyselyyn vastasi oppitunnin aikana perusopetuksen 4. ja 5. luokan sekä perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Kyselystä oli käytettävissä viisi kieliversiota (suomi, ruotsi, englanti, venäjä ja pohjois-

saame) sekä lyhyt selkolomake suomeksi tai ruotsiksi. Selkolomakkeessa ei ollut sijoitetuille lapsille ja nuorille kohdennettuja kysymyksiä. Normaalilomakkeeseen suomeksi tai ruotsiksi oli mahdollista vastata THL:n Lomakepalvelun verkkolomakkeella tai paperilomakkeella, muihin versioihin vain verkkolomakkeella. Kyselyyn vastattiin nimettömästi. Tarkempi kuvaus toteutuksesta on luettavissa Tilastoraportin laatuselosteesta (Ikonen & Helakorpi 2019).

Sijoitetut lapset ja nuoret identifioitiin aineistosta asumista koskevan kysymyksen avulla. Aineistossa on mukana ne lapset ja nuoret jotka asumista koskevaan kysymykseen valitsivat jonkin seuraavista vaihtoehdoista: sijaisperheessä, lastenkodissa, nuorisokodissa tai koulukodissa tai ammatillisessa perhekodeissa. Selkolomakkeella vastaavan kysymyksen vastausvaihtoehtona oli ”Sijaisperheessä tai lastenkodissa”. Lapsi tai nuori on luokiteltu asuvan sijoitettuna myös jos hän ilmoitti asuvansa ”isovanhempien tai muiden sukulaisten kanssa ilman vanhempiani” ja oli vastannut jatkokysymykseen asuvansa isovanhempien tai muiden sukulaisten kanssa koska ”sosiaalityöntekijä (sossu) on sanonut missä asun”. Näin pyrittiin varmistamaan että aineisto koostuu sellaista lapsista ja nuorista jotka todennäköisimmin ovat lastensuojeluperustein sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Näihin kuuluu huostassa olevat, kiireellisesti sijoitetut sekä avo- tai jälkihuollon tukitoimena sijoitettuna olevat lapset ja nuoret. Aineistosta ei rajattu pois 18 vuotta täyttäneitä nuoria.

Sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten määrä on esitetty taulukossa 1. Kyselyyn vastanneiden sijoitettujen lasten ja nuorten lukumäärää verrattiin Lastensuojelurekisterin vuoden 2018 lukumäärätietoihin. Perusopetuksen 4.-5. luokkaa käyviä lapsia oli yhden kevätkuukauden aikana 1242, joten laskennallisesti Koulu-terveyskyselyyn vastasi noin 70 prosenttia sijoitetuista lapsista. Perusopetuksen 8.-9 luokkaa käyviä yhden kuukauden aikana sijoitettuja oli 2236, jolloin kyselyyn vastanneet kattoivat noin 55 prosenttia perusjoukosta. Toisen asteen osalta vastaavaa vertailua ei voida tehdä. Sijoitettujen lasten kattavuus kasvoi huomattavasti vuodesta 2017. Selittävinä tekijöinä voi olla yleisen kattavuuden kasvu noin kymmenellä prosenttiyksiköllä, Valtion koulukotien ja mahdollisesti myös muiden lastensuojelulaitosten panostaminen tiedonkeruun onnistumiseen erityisjärjestelyillä (esimerkiksi kyselyn tauottaminen) sekä selkolomakkeelle lisätty kysymys asumisjärjestelyistä, mikä mahdollisti myös selkolomakkeelle vastanneiden sijoitettujen nuorten identifioimisen.

Lisämoduuli oli sijoitettu kaikille tarkoitettujen kysymysten jälkeen. Moduulin alussa oli teksti ”Vastaa loppuihin kysymyksiin, jos asut sukulaisten luona, sijaisperheessä, perhekodeissa tai lastensuojelulaitoksessa”. Kolme neljästä sijoitetusta lapsesta ja lähes yhdeksän kymmenestä sijoitetusta nuoresta vastasi sijoitettujen moduulin ensimmäiseen kysymykseen. Vastanneiden osuus ei laskenut merkittävästi moduulin loppua kohti. Verrattuna Lastensuojelurekisterin tietoon sijoitettujen lasten ja nuorten määrästä, moduulin ensimmäiseen kysymykseen vastasi noin 52 prosenttia sijoitetuista lapsista ja 48 prosenttia yläkoulua käyvästä nuorista. Lapsista suurin osa asui sijaisperheessä, yläkouluikäisten nuorten yleisin sijaishuoltopaikka oli lastensuojelulaitos. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista huomattavasti suurempi osa asui lastensuojelulaitoksessa verrattuna lukioissa opiskeleviin ikätovereihinsa. (Taulukko 1.)

Koulu-terveyskysely ei toteutustapansa vuoksi tavoita kaikkia sijoitettuja lapsia ja nuoria. Eri syistä koulua käymättömät lapset ja nuoret eivät pääse vastaamaan kyselyyn. Tämä todennäköisesti aiheuttaa vionoumaa aineistoon, koska koulua käymättömyyden syynä voi olla esimerkiksi huono fyysinen tai psyykinen vointi. Myös luvattomasti tai luvallisesti poissaolevat nuoret ovat todennäköisesti aliedustettuina aineistossa. Toisen asteen osalta tulee erityisesti huomata, että kysely tavoittaa vain ne nuoret, jotka opiskelevat lukioissa tai ammatillisissa oppilaitoksissa.

Taulukko 1. Kouluterveyskyselyyn 2019 vastanneet sijoitetut lapset ja nuoret

	Perusopetuksen 4.-5. lk	Perusopetuksen 8.-9. lk	Lukio 1.-2- vsk	AOL 1.-2. vsk
Asuu sijoitettuna ¹	868	1356	207	366
Vastannut normaalilomak- keelle	868	1240	207	309
Vastannut selkolomakkeelle	Ei kysytty	116	0	57
Isovanhempien tai muiden sukulaisten kanssa ²	47	84	15	13
Sijaisperheessä ²	447	451	100	139
Ammatillisessa perhekodissa ²	224	176	40	35
Lastenkodissa, nuorisokodis- sa tai koulukodissa ²	150	529	52	122
Vastannut ensimmäiseen sijoitettujen lisämoduulin kysymykseen ²	645 (74 %)	1077 (87 %)	185 (89 %)	276 (89 %)
Vastannut viimeiseen sijoitet- tujen lisämoduulin kysymyk- seen ²	660 (76 %)	1044 (84 %)	174 (84 %)	274 (89 %)

¹ Asumista koskevan kysymyksen perusteella

² Osuus normaalilomakkeelle vastanneista

THL: Kouluterveyskysely 2019

Tulokset

Seuraavassa tarkastellaan ensin sijoitettujen lasten ja nuorten yleistä hyvinvointia ja verrataan sitä muulla tavoin asuvien ikätovereiden hyvinvointiin. Lisäksi tarkastellaan hyvinvointia sijoitusmuodoittain perusopetuksen 4. ja 5. luokan sekä 8. ja 9. luokan oppilaiden osalta; toisella asteella opiskelevien osalta vastaajamäärä ei riitä sijoitusmuodoittaiseen tarkasteluun. Sijoitusmuodottaiseen tarkasteluun on otettu sijaisperheessä, ammatillisessa perhekodissa ja lastensuojelulaitoksessa asuvat; sukulaisen luona asuvien määrä ei riitä tarkasteluun. Tarkat tulokset on esitetty liitteissä 1 ja 2. Selkolomakkeelle vastanneiden tulokset käsitellään erikseen erilaisista kysymyksenasetteluista johtuen. Vastaajamäärien vuoksi selkolomakkeelle vastanneista on mahdollisuus tarkastella vain yläkoululaisia.

Tulososion toisessa osassa tarkastellaan sijoitettujen lasten ja nuorten lisämoduulin tuloksia eli lasten ja nuorten kokemuksia sijaishuoltopaikastaan ja heidän palvelukokemuksiaan. Puhuttaessa *lapsista* viitataan kyselyn nuorimpaan ikäryhmään eli perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyviin. *Nuorilla* tarkoitetaan perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyviä sekä toisen asteen opiskelijoita. Tämä luettavuuden vuoksi tehty ryhmitely eroaa lastensuojelulaissa käytetyistä ikärajoista. Luettavuuden vuoksi perusopetuksen 8. ja 9. luokasta käytetään myös termiä yläkoulu. Saatuja tuloksia verrataan yleisen hyvinvoinnin osalta vuoden 2017 kyselyn tuloksiin (Ikonen ym. 2017) ja sijoitettujen lasten ja nuorten erityiskysymyksiä Laakson (2019) tutkimuksen tuloksiin.

Sijoitettujen lasten ja nuorten taustatiedot

Sijoitetut lapset ja nuoret erosivat taustaltaan vanhempiensa luona asuvista niin yksilöllisten tekijöiden kuin perhesuhteiden ja perheen sosioekonomisen aseman suhteen. Sijoitettuna olleiden terveydentila erosi muista merkittävästi: yläkoululaisilla on lääkärin toteama pitkäaikainen sairaus puolet useammin kuin muualla asuvilla. Sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla oli huomattavan yleisesti äidillä koulutustaustana vain peruskoulu. Myös ulkomaalaistaustaisia on enemmän kuin muulla tavoin asuvissa nuorissa. (Taulukko 2.) Sijoitetuista 4. ja 5. luokkaa käyvistä lapsista tyttöjä oli 46 prosenttia. Ulkomaista syntyperää olevia lapsia oli 10 prosenttia ja muulla tavoin asuvista kuusi prosenttia. Muita taulukossa 2 esitettyjä taustatietoja ei 4. ja 5. luokkaa käyvistä lapsista ole saatavissa.

Taulukko 2. Sijoitettujen lasten ja nuorten taustatiedot, %

	Perusopetuksen 8.-9. lk		Lukio 1.-2. vsk		AOL 1.-2. vsk	
	Asuu sijoitettuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitettuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitettuna	Asuu muulla tavoin
Sukupuoli, tyttö	51	52	65	59	46	41
Paljon vaikeuksia nähdä, kuulla tai kävellä	15	7	8	5	11	6
Paljon vaikeuksia muis- tamisessa, keskittymisessä tai oppimisessa	41	18	29	16	29	19
Lääkärin toteama pitkä- aikainen sairaus tai terveysongelma	41	21	33	21	36	23
Äidillä korkeintaan peruskoulu	24	4	20	3	19	6
Ulkomaalaistaustainen	20	5	15	5	11	5

THL: Kouluterveyskysely 2019

Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi

Tässä osiossa käsitellään tuloksia sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja verrataan sitä muulla tavoin asuvien ikätoverien hyvinvointiin. Tulokset pohjautuvat Kouluterveyskyselyn kysymyksiin, jotka on kysytty kaikilta vastaajilta. Sijoitetut lapset ja nuoret on identifioitu asumista koskevan kysymyksen perusteella. Tarkat tulokset on esitetty liitteissä 1, 2 ja 3.

Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika

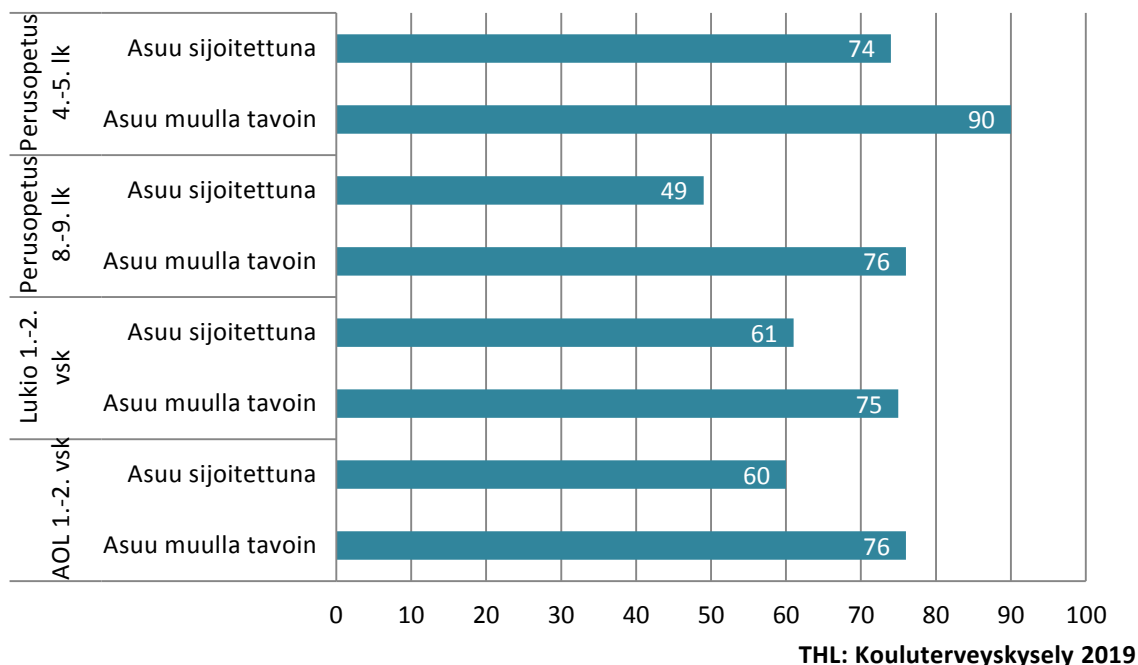
Pääosin lapset ja nuoret ovat tyytyväisiä elämäänsä, mutta kokemukset eroavat elämäntilanteen mukaan paljon. Sijoitettuna asuvat lapset ja nuoret kokivat olevansa harvemmin elämäänsä tyytyväisiä kuin muulla tavoin asuvat ikätoverinsa. Ero oli suurin perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvillä nuorilla, joista joka toinen oli tyytyväinen (49 % vs. 76 %). Yläkouluikäisten nuorten joukossa ero muulla tavoin asuviin oli 27 prosenttiyksikköä muiden ikäryhmien noin 15 prosenttiyksikköön verrattuna. (Kuvio 1.) Elämään tyytyväisten sijoitettujen lasten ja nuorten osuudessa ei ole tapahtunut muutoksia vuoteen 2017 verrattuna (Ikonen ym. 2017). Lastensuojelulaitoksissa asuvat lapset ja nuoret olivat vähiten tyytyväisiä elämäänsä, ja ero sijaisperheessä asuviin oli selkeä. Myös luokkayhteisöön kiinnittyminen oli heikompaa sijoitettuna asuvilla kuin muilla lapsilla ja nuorilla. Selkolomakkeelle vastanneista yläkouluikäisistä sijoitetuista 53 prosenttia oli tyytyväisiä elämäänsä, kun muulla tavoin tyytyväisiä elämäänsä oli 49 prosenttia.

Aktiivinen harrastaminen on oleellinen osa kouluikäisten elämää. Aktiivinen harrastaminen (vähintään kerran viikossa) oli yleistä kaikilla lapsilla ja nuorilla. Yläkouluikäisistä sijoitetuista nuorista 86 prosenttia harrasti jotakin vähintään kerran viikossa. Harrastamisen yleisyys vaihteli jonkin verran sijoitusmuodoittain siten, että lastensuojelulaitoksessa asuvat raportoivat vähemmän viikottaista harrastamista (82 %) kuin ammatillisessa perhekodissa asuvat (88 %) tai sijaisperheessä asuvat (92 %) nuoret. Sijoitetut lapset ja nuoret kokivat muulla tavoin asuvia ikätovereitaan yleisemmin, että harrastuspaikat sijaitsevat liian kaukana tai kiinnostavat harrastukset ovat liian kalliita.

Sijoitetut lapset ja nuoret kokivat itsensä muita nuoria yleisemmin yksinäiseksi ja ilmoittivat, ettei heillä ole yhtään hyvää kaveria tai läheistä ystävää. Yläkouluikäisistä sijoitettuna asuvista nuorista noin joka nel-

jäs tunsi itsensä yksinäiseksi. Verrattuna vuoteen 2017 näiden nuorten osuus on hiukan noussut (Ikonen ym. 2017). Yleisintä yksinäisyyden kokemukset olivat lastensuojelulaitoksissa asuvilla nuorilla. Selkolomakkeelle vastanneista sijoitetuista nuorista 84 prosenttia ilmoitti, että heillä on ainakin yksi kaveri, muulla tavoin asuvista näin ilmoitti 87 prosenttia.

Tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä, %

Kuvio 1. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien lasten ja nuorten elämään tyytyväisyys.

Terveys ja toimintakyky

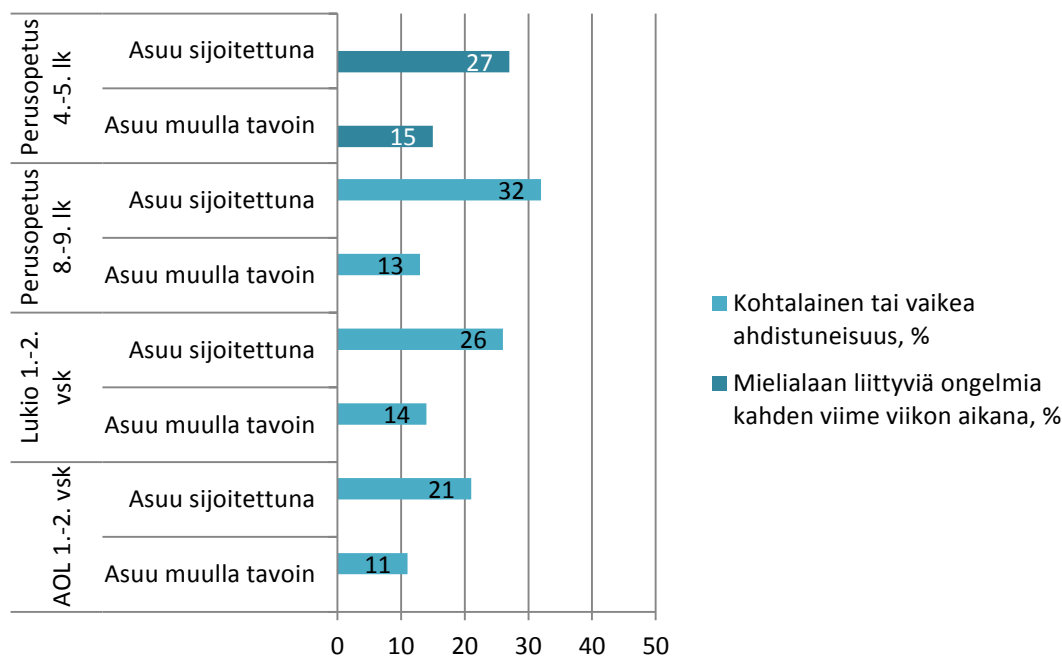
Kuten aiemmin todettiin, selvästi useampi sijoitettu nuori ilmoitti, että hänellä on lääkärin toteama pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma verrattuna muulla tavoin asuviin ikätovereihinsa. Sijoitetuilla nuorilla oli jonkin verran muulla tavoin asuvia ikätovereitaan yleisemmin vaikeuksia näkemisessä, kuulemisessa tai kävelemisessä. Neljällä yläkouluikäisellä sijoitetulla nuorella kymmenestä oli paljon vaikeuksia muistamisessa, keskittymisessä ja oppimisessa; ero oli huomattava muulla tavoin asuviin ikätovereihin nähden. (Taulukko 2.) Sijoitetut lapset ja nuoret kokivat ikätovereitaan yleisemmin terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Yläkouluikäiset sijoitetut nuoret (42 %) ja heistä lastensuojelulaitoksessa asuvat nuoret (50 %) kokivat yleisimmin terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Vuoden 2017 kyselyyn verrattuna useammat lapset kokivat nyt (2019) terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi (10 % vs. 18 %), myös nuorilla on havaittavissa pieni, neljän prosenttiyksikön nousu (Ikonen ym. 2017). Selkolomakkeelle vastanneista sijoitetuista nuorista terveytensä keskinkertaiseksi tai huonoksi koki 43 prosenttia, muulla tavoin asuvista 35 prosenttia.

Myös mielen hyvinvointiin liittyvät pulmat olivat yleisempiä sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla. Yksi neljästä sijoitetusta lapsesta oli kokenut mielialaan liittyviä ongelmia kahden viimeksi kuluneen viikon aikana, ja joka kolmannella yläkouluikäisellä sijoitetulla nuorella oli kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuusoireilua. Sekä mielialaan liittyvien ongelmien että ahdistuneisuusoireilun yleisyydessä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia verrattuna vuoteen 2017 (Ikonen ym. 2017). Lukiolaisilla (26 %) ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla (21 %) sijoitetuilla nuorilla oli ikätovereitaan yleisemmin (18 % ja 15 %) ahdistuneisuusoireilua. Neljä kymmenestä yläkouluikäisistä sijoitetuista nuorista oli kokenut vähintään kaksi viikkoa kestänyttä masennusoireilua, lukiolaisista ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista joka kolmas. (Ku-

vio 2.) Lastensuojelulaitoksessa asuvilla lapsilla ja nuorilla mielenterveyteen liittyvät pulmat olivat yleisempiä kuin sijaisperheessä tai ammatillisessa perhekodissa asuvilla ikätovereilla.

Kuusi lastensuojelulaitoksessa asuvaa nuorta kymmenestä oli kokenut nukahtamisvaikeuksia vähintään kerran viikossa. Nukahtamisvaikeudet olivat varsin yleisiä myös sijaisperheessä asuvilla (42 %) nuorilla. Muulla tavoin asuvista nuorista useampi kuin joka neljäs raportoi nukahtamisvaikeuksista.

Muulla tavoin asuvista yläkouluikäisistä nuorista alle 20 % ilmoitti olleensa sukupuoliyhdynnässä, sijoitetuista nuorista näin ilmoitti lähes joka toinen. Ehkäisymenetelmän käyttämättä jättäminen oli huomattavasti yleisempää sijoitetuilla nuorilla kuin muulla tavoin asuvilla nuorilla. Sijoitetuista yläkouluikäisistä nuorista 35 prosenttia ei ollut käyttänyt ehkäisymenetelmää viimeisimmässä yhdynnässä.

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 2. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien lasten ja nuorten mieliälään liittyvät ongelmat ja ahdistuneisuusoireilu.

Elintavat

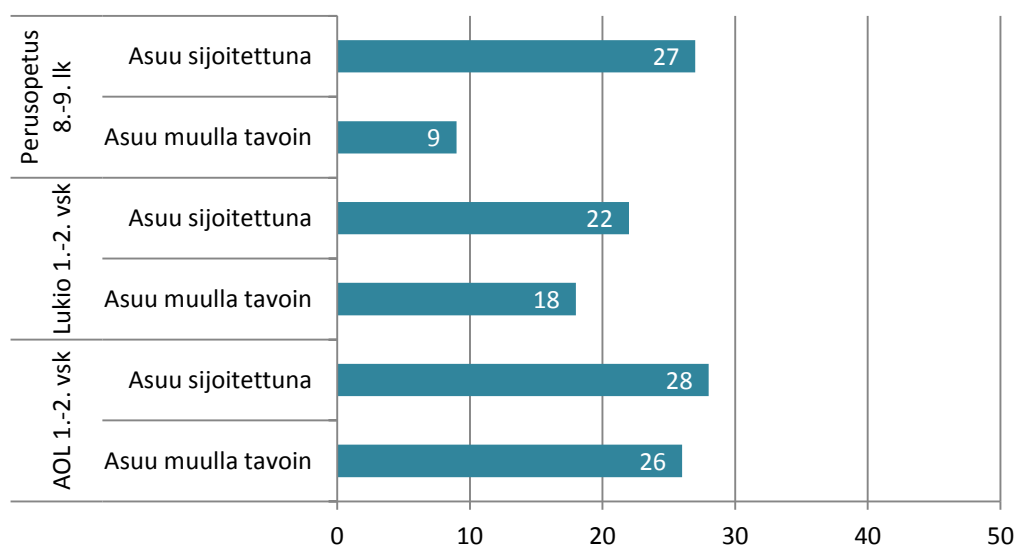
Sijoitettuna asuvat lapset söivät aamupalan joka arkipäivä ja liikkuiivat vähintään tunnin päivässä yhtä yleisesti kuin ikätoverinsa. Yläkouluikäisistä aamupalan syömättä jättäminen oli yleisempää sijoitetuilla nuorilla (54 %) kuin muulla tavoin asuvilla nuorilla (41 %). Lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa asuvilla nuorilla eroa sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien nuorten kesken ei aamupalan syömisessä yleisyydessä ollut. Sijoitetuista nuorista aamupalan tai koululounaan syömättä jättäneitä oli yleisemmin lastensuojelulaitoksissa asuvissa nuorissa. Selkolomakkeelle vastanneista sijoitetuista nuorista aamupalan söi joka arkipäivä 57 prosenttia ja koululounaan 65 prosenttia. Vastaavat luvut muulla tavoin asuvilla olivat aamupalan osalta samoin 57 prosenttia ja koululounaan osalta 70 prosenttia. Myös hyvin vähän, eli korkeintaan yhtenä päivänä viikossa vähintään tunnin päivässä liikkuminen oli yleisempää sijoitettuna asuvilla nuorilla kuin heidän ikätovereillaan. Nukahtamisvaikeuksien yleisyys ei näkynyt unen määrässä: sijoitetut nuoret nukuivat yhtä yleisesti arkisin alle kahdeksan tuntia kuin ikätoverinsa.

Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö oli sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla huomattavasti muulla tavoin asuva nuoria yleisempää. Joka kuudes sijoitettu lapsi oli käyttänyt jotakin tupakkatuotetta tai sähkösavuketta vähintään kerran, muulla tavoin asuvista lapsista neljä prosenttia. Sijoitetuista yläkouluikäisistä nuorista 38 prosenttia käytti päivittäin jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta. Myös lukioissa (17 %) ja ammatil-

lisissa oppilaitoksissa (44 %) opiskelevilla sijoitetuilla nuorilla tupakkatuotteiden käyttö oli verrattain yleistä. Selkolomakkeelle vastanneista sijoitetuista nuorista 22 prosenttia poltti tupakkaa päivittäin, muulla tavoin asuvista kuusi prosenttia.

Noin joka kuudes sijoitettu yläkouluikäinen nuori käytti alkoholia viikoittain, ja 27 % ilmoitti juovansa itsensä tosihumalaan vähintään kuukausittain (Kuvio 3). Sijoitetuista, selkolomakkeelle vastanneista nuorista 26 prosenttia käytti alkoholia vähintään kuukausittain, muulla tavoin asuvista 10 prosenttia. Vähintään kerran kannabista oli kokeillut 27–37 prosenttia sijoitetuista nuorista luokka-asteesta riippuen, kun muulla tavoin asuvista nuorista 8-19 prosentilla oli kannabiskokeiluja. Myös muiden huumaavien aineiden kokeilut olivat sijoitetuilla nuorilla verrattain yleisiä, 21–36 prosenttia oli kokeillut jotakin muuta huumaavaa ainetta kuin kannabista. Yleisin kokeiltu tai käytetty aine olivat lääkkeet tai lääkkeet ja alkoholi yhdessä (25 % sijoitetuista yläkouluikäisistä nuorista). Nuorista noin joka kuudes (14 %) oli kokeillut tai käyttänyt ns. kovia huumeita kuten amfetamiinia tai Subutexia, liiman tai butaanin haistelua oli kokeillut 16 prosenttia sijoitetuista nuorista. Joka kymmenes (10 %) oli kokeillut tai käyttänyt ainetta, josta ei tiennyt mitä se oli. Lastensuojelulaitoksessa asuvat nuoret olivat kokeilleet tai käyttäneet huumaavia aineita huomattavasti sijaisperheessä asuvia nuoria yleisemmin.¹

Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa, %

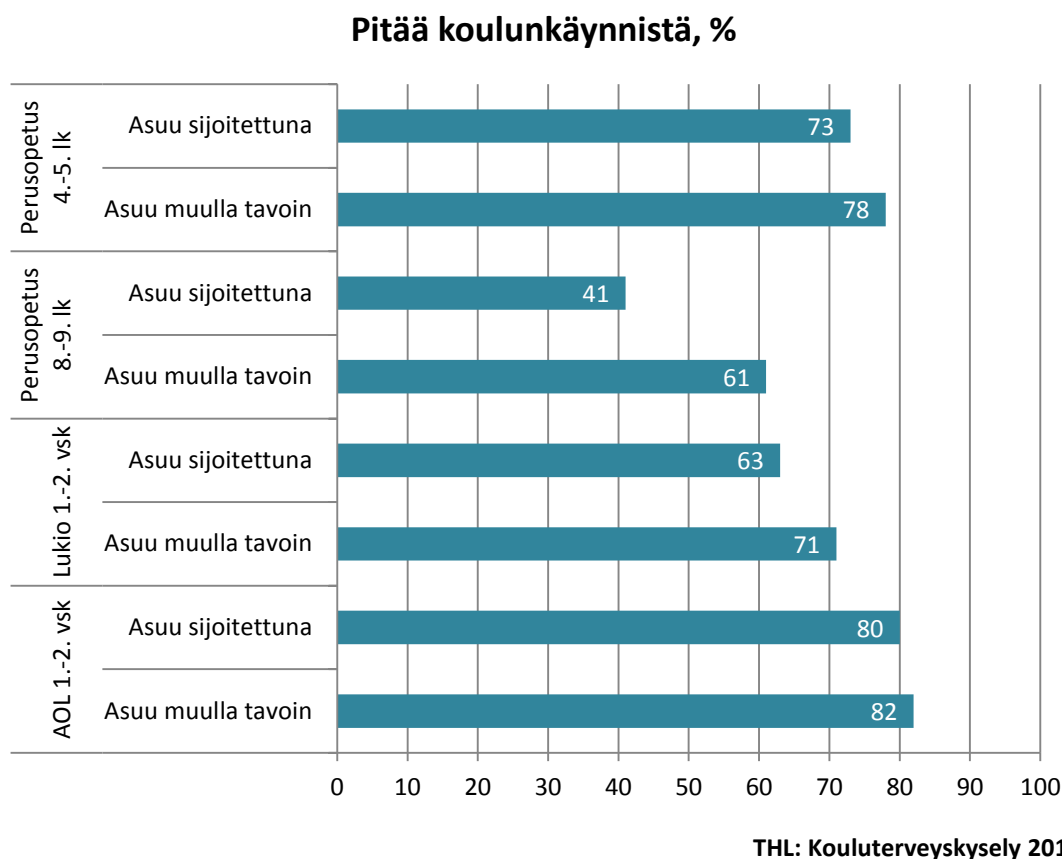
THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 3. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien nuorten humalajuominen vähintään kerran kuukaudessa.

¹ Muiden huumeiden kuin kannabiksen osalta aineistoa validoitiin ennen analyyssejä. Sijoitetuissa perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvässä nuorissa oli huomattavan paljon (10 %) sellaisia nuoria, jotka olivat ilmoittaneet käyttäneensä kaikkia kysymysmatriisissa esitettyjä huumausaineita viisi kertaa tai useammin. Tätä voidaan pitää jonkin verran epäuskottavana, koska lukioissa tai ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla tällaista ilmiötä ei havaittu. Koska kysymys koski eliniän aikana käyttämistä, olisi ollut odotettavaa, että osuus pysyy samansuuntaisena tai hiukan kasvaa vanhempiin nuoriin mentäessä. Tämän epäjohtokäytännön vuoksi analyysseistä poistettiin kaikilla tarkastelluilla kouluasteilla nuoret, jotka olivat ilmoittaneet käyttäneensä viisi kertaa tai useammin kannabista, haisteltavaa huumaavaa ainetta, lääkkeitä tai lääkkeitä ja alkoholia yhdessä, ns. kovia huumeita ja huumaavaa ainetta, mistä ei tiennyt mitä se oli. Tämä ratkaisu saattaa johtaa vähäiseen huumeiden kokeilun tai käytön aliraportointiin.

Koulunkäynti ja opiskelu

Sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla oli muulla tavoin asuvia lapsia ja nuoria yleisemmin haasteita koulunkäynnissä ja opiskelussa. Etenkin yläkoulua käyvät sijoitetut nuoret (41 %) pitivät koulunkäynnistä harvemmin kuin muulla tavoin asuvat (61 %) ikätoverinsa (Kuvio 4). Selkolomakkeelle vastanneista sijoitetuista nuorista 25 prosenttia piti koulunkäynnistä paljon, muulla tavoin asuvista 31 prosenttia. Sijoitettuna asuvat nuoret myös kokivat yleisemmin koulu-uupumusta, ja heillä oli yleisemmin luvattomia poissaoloja. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvät sijoitetut nuoret kokivat vuonna 2019 yleisemmin koulu-uupumusta verrattuna vuoteen 2017 (Ikonen ym. 2017). Joka kuudes (15 %) sijoitettu, yläkoulua käyvä nuori koki ongelmia oppimisyhteisön ilmapiirissä; muulla tavoin asuvista ikätovereista seitsemän prosenttia. Lapsista sijoitettuna asuvat kokivat harvemmin tulevansa hyvin toimeen opettajan kanssa verrattuna muulla tavoin asuviin ikätovereihinsa. Selkolomakkeelle vastanneista sijoitetuista nuorista 69 prosenttia uskalsi ilmaista mielipiteensä luokassa, muulla tavoin asuvista 63 prosenttia. Yläkoulussa ja toisella asteella opettajalta saadun välittävän ja oikeudenmukaisen kohtelun kokemuksen yleisyydessä ei ollut eroa sijoitettuna ja muulla tavoin asuvien nuorten välillä. Joka viidennellä sijoitetulla yläkoulua käyvällä nuorella ei ollut opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen.

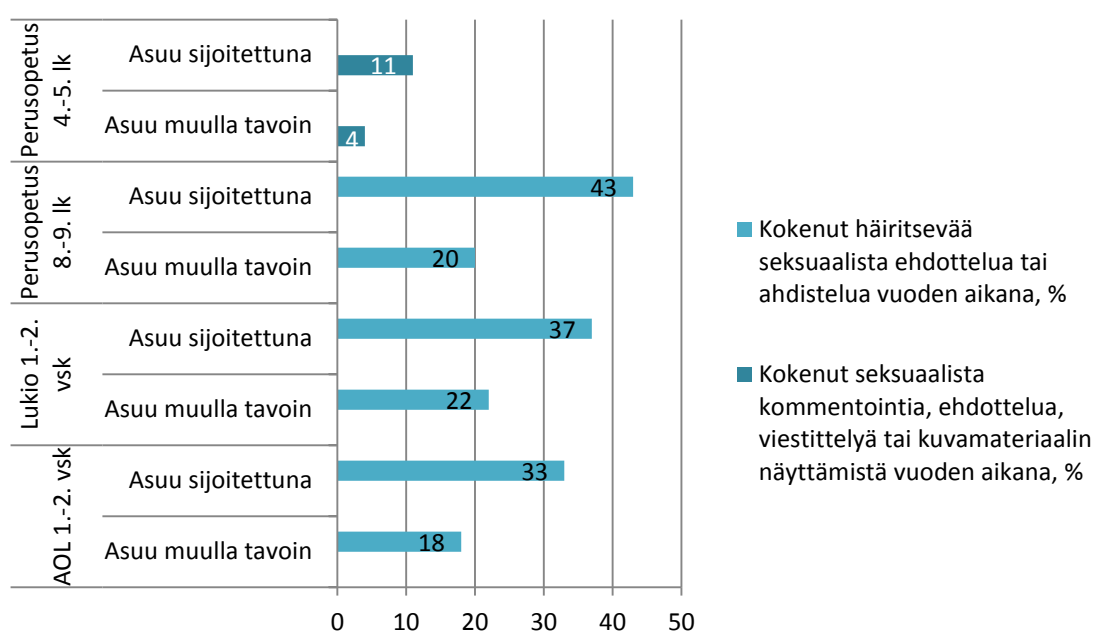

Kuvio 4. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien lasten ja nuorten koulunkäynnistä pitäminen.

Kasvuympäristön turvallisuus

Sijoitetut lapset ja nuoret kokivat koulukiusaamista vähintään kerran viikossa huomattavasti ikätovereitaan yleisemmin. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvillä, sijoitetuilla nuorilla koulukiusatuksi tuleminen yleisyys oli kasvanut viisi prosenttiyksikköä verrattuna vuoteen 2017 (Ikonen ym. 2017). Selkolomakkeelle vastanneista sijoitetuista nuorista viikoittain koulukiusattuna oli 10 prosenttia, muulla tavoin asuvista viisi prosenttia. Myös fyysisen uhan kokemukset olivat yleisempiä: perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä sijoitetuista nuorista 45 prosenttia oli kokenut fyysisistä uhkaa eli varastettu tai yritetty varastaa käyttämällä väkivaltaa tai uhkaamalla sillä, uhattu vahingoittaa fyysisesti tai käyty fyysisesti kimppuun.

Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvillä sijoitetuilla lapsilla seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemukset olivat hiukan muulla tavoin asuvia ikätovereita yleisempiä. Sijoitetuista nuorista 33–43 prosenttia oli kokenut seksuaalista häirintää luokka-asteesta riippuen. Myös muulla tavoin asuvilla nuorilla seksuaalisen häirinnän kokemukset olivat verrattain yleisiä (18–22 %). (Kuvio 5.) Seksuaaliväkivaltaa oli kokenut perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä sijoitettuna asuvista nuorista useampi kuin joka neljäs, toisella asteella joka viides. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä, sijoitettuna asuvista nuorista 19 prosenttia oli kokenut pakottamista riisuuntumaan² ja 21 prosenttia kehon intiimien alueiden koskettelua vasten tahtoa, yhdyntään tai muunlaiseen seksiin pakottamista tai painostamista tai rahan, tavarain tai päihteiden tarjoamista vastineeksi seksistä. Fyysisen uhan ja seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kysymysmuotoiluja tarkennettiin vuoden 2019 kyselyyn, joten vertailua vuoden 2017 tuloksiin ei voida tehdä. Yläkouluu käyvät nuoret kokivat yleisimmin seksuaalista häirintää tai väkivaltaa tuntemattomien henkilöiden ja omien ikätovereidensa taholta. Sijoitetuista nuorista 3-4 prosenttia ilmoitti kokeneensa seksuaalista häirintää tai väkivaltaa sijaisperheen vanhemman tai lastensuojelulaitoksen henkilökunnan taholta.³ (Taulukko 3.)

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 5. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä.

² On huomioitava että lastensuojelulaitoksissa asuvat lapset ovat voineet mieltää laitoksessa tehdyn henkilötarkastuksen pakottamisena riisuuntumaan. Vaikka tästä olisikin kysymys, se ei poista kokemusta siitä, että nuori on joutunut seksuaalisen häirinnän tai väkivallan kohteeksi.

³ Tekijätahoja tarkasteltaessa aineistoa validoitiin siten, että analyyseista poistettiin vastaukset, joissa oli ilmoitettu kaikki esitetyt tahot tekijöiksi. Tekijöiden kumuloituminen ei ole lineaarista, ts. huomattavasti useampi nuori ilmoitti kaikki esitetyt tekijätahot kuin yhtä vaille kaikki esitetyt tekijätahot. Suuri osa analyyseissa poistetuista nuorista oli ilmoittanut kaikkiin väkivallan muotoihin kaikki esitetyt tekijätahot, mitä voidaan pitää melko epäuskottavana.

**Taulukko 3. Sijoitettujen yläkouluikäisten nuorten seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkival-
lan kokemuksien yleisyys tekijätahoittain²**

Tekijätaho	Seksuaalinen häirintä, n (%)	Seksuaaliväkivalta, n (%)
Ystävä tai muu tuttu nuori tai lapsi	144 (12%)	108 (9%)
Perheen aikuinen	33 (3%)	30 (2%)
Sijaisperheen äiti tai isä	32 (3%)	23 (2%)
Sisarus	27 (2%)	28 (2%)
Muu sukulainen	36 (3%)	34 (3%)
Perhekodein tai lastensuojelulaitoksen ohjaaja tai hoitaja	39 (3%)	45 (4%)
Opettaja tai muu koulun aikuinen	50 (4%)	45 (4%)
Harrastuksen ohjaaja, valmentaja	26 (2%)	22 (2%)
Tuntematon henkilö	261 (21%)	97 (8%)
Muu henkilö	109 (9%)	66 (5%)

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kysyttäessä lapselta ja nuorelta hänen kokemastaan henkisestä tai fyysisestä väkivallasta, vanhemman käsite määriteltiin koskemaan biologisen (äiti, isä) tai sosiaalisen/juridisen (äitipuoli, isäpuoli, adoptiovanhempi) vanhemman lisäksi huolta pitävää aikuista, kuten sijaisperheen vanhempaa ja lastensuojelulaitoksen ohjaajaa. Näistä yhteensä käytetään tässä yhteydessä käsitettä vanhempi tai huolta pitävä aikuinen. Koko elämänsä aikana vanhempien tai huoltapitävien aikuisten taholta fyysisistä laiminlyöntiä oli kokenut lapsista 13 prosenttia ja nuorista noin joka neljäs. Muulla tavoin asuvista fyysisistä laiminlyöntiä oli kokenut vain pieni osa lapsista ja nuorista. Vanhempien tai huolta pitävien aikuisten henkistä väkivaltaa vähintään kerran vuoden aikana oli kokenut 29–51 prosenttia sijoitetuista lapsista ja nuorista luokka-asteesta riippuen. Yleisintä henkisen väkivallan kokemukset olivat yläkouluikäisillä nuorilla ja harvinaisinta ne olivat lapsilla. Noin joka viides yläkouluikäinen sijoitettu nuori oli kokenut toistuvaa henkistä väkivaltaa (3 kertaa tai useammin vuoden aikana). Fyysisen väkivallan kokemukset olivat yleisimpiä yläkouluikäisillä nuorilla (33 %). Toistuvaa fyysisistä väkivaltaa vanhempien tai huolta pitävien aikuisten taholta oli kokenut huomattavasti harvempi sijoitettu nuori (7–12 % luokka-asteesta riippuen).

Sijoituksen yhtenä keskeisenä tarkoituksena on suojella lasta ja nuorta väkivallalta. Kyselyyn vastanneista yli vuoden nykyisessä sijoituspaikassa asuneista yläkouluikäisistä 47 prosenttia, lukiolaisista 38 prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 38 prosenttia oli kuitenkin kokenut vanhempien tai huolta pitävien aikuisten henkistä väkivaltaa vuoden aikana, siis sijoituksen aikana. Vastaavasti fyysisistä väkivaltaa oli kokenut 29 prosenttia yläkouluikäisistä, 13 prosenttia lukiolaisista ja 16 prosenttia ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista.

Tarkasteltaessa tekijätahoja aineistoa validoitiin samalla tavalla kuin seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kohdalla.² Myös väkivallan kokemuksissa tekijöiden kumuloituminen oli ei-lineaarista, mikä puolsi niiden vastaajien poistamista aineistosta, jotka olivat ilmoittaneet kaikki esitetyt tekijätahot väkivallan tekijöiksi. Yläkouluikäiset nuoret ilmoittivat fyysisen väkivallan tekijäksi yleisimmin oman äidin tai äitipuolen (10 %) tai isän tai isäpuolen (9 %). Sijaisperheen äidin (6 %), sijaisperheen isän (4 %) tai lastensuojelulaitoksen työntekijän (4 %) ilmoitti huomattavasti harvempi nuori. (Taulukko 4.) Parikymmentä nuorta ilmoitti kokeneensa toistuvaa fyysisistä väkivaltaa sijaisvanhempien tai lastensuojelulaitoksen aikuisten taholta. Lastensuojelulaitoksessa asuvat nuoret olivat kokeneet sekä seksuaalista häirintää tai väkivaltaa että vanhempien tai huoltapitävien aikuisten tekemää väkivaltaa sijaisperheessä asuvia nuoria yleisemmin.

Taulukko 4. Sijoitettujen yläkouluikäisten henkisen ja fyysisten väkivallan kokemuksien yleisyys tekijätahoittain²

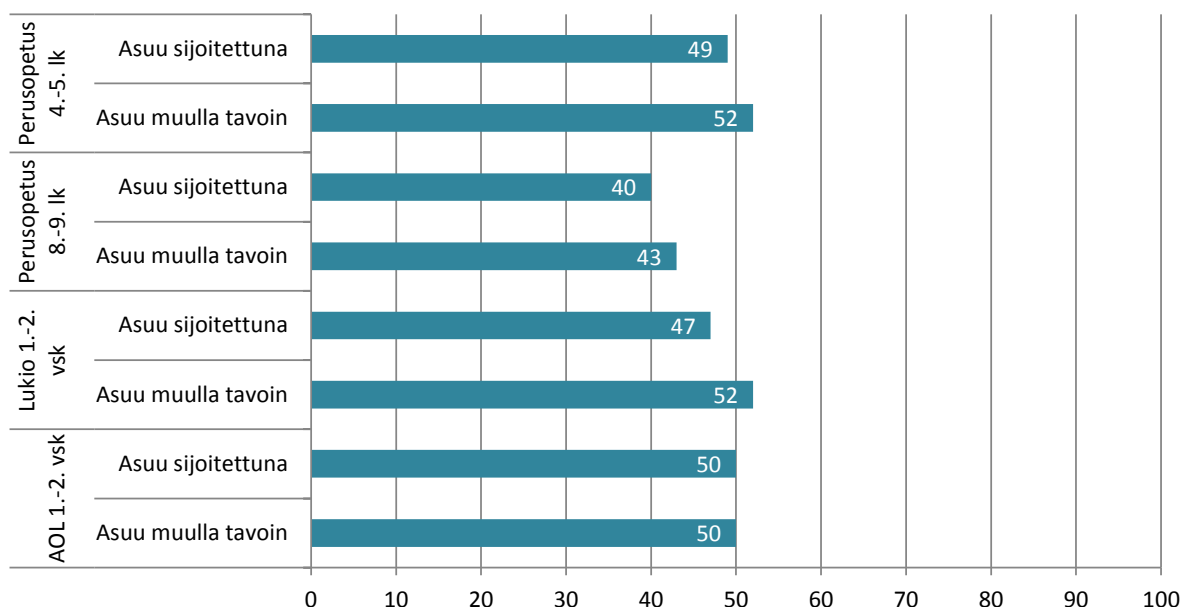
Tekijätaho	Henkinen väkivalta n (%)	Fyysinen väkivalta n (%)
Äiti tai äitipuoli	218 (18 %)	122 (10 %)
Isä tai isäpuoli	190 (15 %)	107 (9 %)
Sijaisperheen äiti	109 (9 %)	74 (6 %)
Sijaisperheen isä	67 (5 %)	55 (4 %)
Perhekodin tai lastensuojelulaitoksen ohjaaja tai hoitaja	76 (6 %)	45 (4 %)
Muu vanhempi tai huoltaja	70 (6 %)	49 (4 %)

THL: Kouluterveyskysely 2019

Palvelut ja avunsaanti

Sijoitetut lapset olivat käyneet terveydenhoitajalla, koulupsykologilla tai koulukuraatorilla hiukan yleisemmin kuin muulla tavoin asuvat lapset. Sijoitetut nuoret kokivat jääneensä avutta ja tuetta kouluterveydenhuollon palveluista etenkin kouluterveydenhoitajan ja koululääkärin osalta yleisemmin kuin muut nuoret. On kuitenkin huomattava, että osuus on laskettu niistä nuorista, jotka tarvitsivat apua ja tukea omaan hyvinvointiinsa. Vuoteen 2017 verrattuna avutta jäämisen kokemukset eivät yleistyneet muiden ammattiryhmien osalta, mutta koulupsykologilta avutta jääneiden osuus kasvoi 10 prosenttiyksikköä. Sekä sijoitettuna että muulla tavoin asuvat lapset ja nuoret kokivat yhtä yleisesti, että heillä on mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista (Kuvio 6).

Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista, %

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 6. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien lasten ja nuorten mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista.

Sijoitettujen lasten ja nuorten asuminen sijoituspaikassa ja palvelukokemukset

Seuraavassa osiossa esitellään sijoitettujen lasten ja nuorten tulokset sijoitettujen kysymysmoduulin osalta. Moduuliin vastasi luokka-asteesta riippuen 74–89 prosenttia sijoitetuista lapsista ja nuorista (Taulukko 2).

Sijoituksen taustatiedot

Moduuliin vastanneista sijoitetuista lapsista ja nuorista suuri osa oli ensimmäisen sijoituksen alkaessa 7-12 vuotias. Noin joka neljäs lapsi ja nuori oli asunut nykyisessä sijoituspaikassa seitsemän vuotta tai enemmän; alle vuoden nykyisessä sijoitupaikassa asuneita oli luokka-asteesta riippuen 17–26 prosenttia. Lapsista 14 prosentilla, yläkouluikäisistä 24 prosentilla, lukiolaisista 13 prosentilla ja ammatillisissa oppilaitoksissa asuvista 18 prosentilla oli ollut elämänsä aikana neljä sijoituspaikkaa tai enemmän. (Taulukot 5 ja 6.)

Taulukko 5. Sijoitettujen lasten ja nuorten ikä ensimmäisen sijoituksen alkaessa, %

Luokka-aste	Alle 3-vuotias	3-6-vuotias	7-12-vuotias	Yli 12-vuotias
Perusopetus 4. ja 5. lk	26	27	35	na
Perusopetus 8. ja 9. lk	19	19	28	3
Lukio 1.-2. vsk	15	21	29	32
AOL 1.-2. vsk	17	19	28	34

THL: Kouluterveyskysely 2019

Taulukko 6. Sijoitettujen lasten ja nuorten asumisaika nykyisessä sijoituspaikassa, %

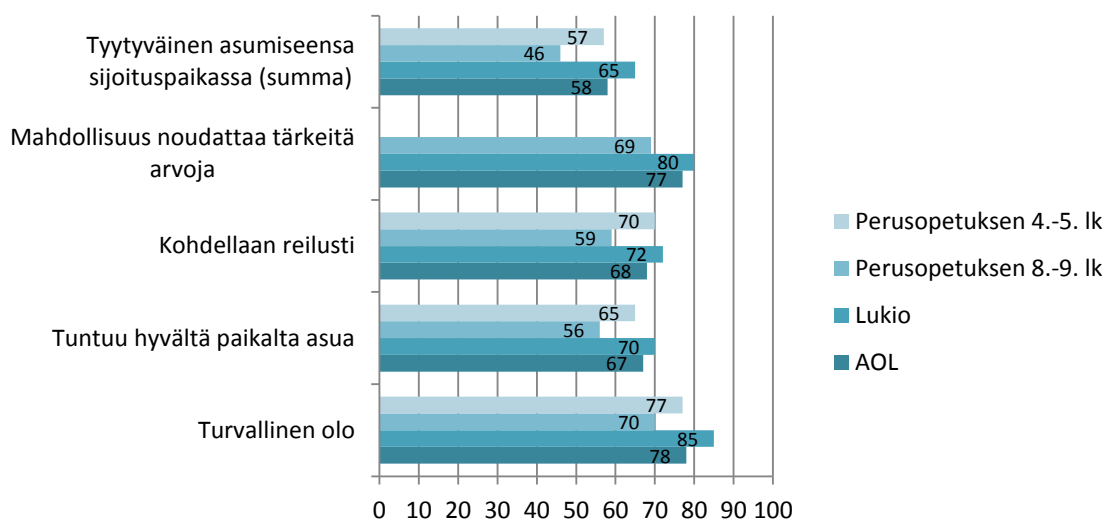
Luokka-aste	Alle vuoden	1-3 vuotta	4-6 vuotta	7 vuotta tai enemmän
Perusopetus 4. ja 5. lk	18	26	17	27
Perusopetus 8. ja 9. lk	26	27	16	25
Lukio	17	21	19	41
AOL	20	27	17	33

THL: Kouluterveyskysely 2019

Osallisuus ja turvallisuus sijaishuoltopaikassa

Lapset ja nuoret kokivat melko yleisesti, että heillä on asuinpaikassaan mahdollisuus noudattaa tärkeitä arvoja, heitä kohdellaan reilusti, asumispaikka tuntuu hyvältä paikalta asua ja että heillä on turvallinen olo sijoituspaikassa. Noin puolet sijoitetuista lapsista ja nuorista oli kaiken kaikkiaan tyytyväisiä asumiseensa sijoituspaikassa, eli he olivat samaa mieltä kaikista kuviossa 7 esitettyistä väittämistä. (Kuvio 7.) Myös Laakson (2019) tutkimuksessa lapset kuvasivat sijoituspaikan ilmapiiriä pääosin positiivisin adjektiivein, kuvaten paikan olevan rento, leppoisa ja turvallinen. Huomioitavaa on kuitenkin että noin kolmasosa lapsis-

ta ja nuorista ei kokenut sijaishuoltopaikkaa hyväksi paikaksi itsellen ja moni koki sen myös turvattomana paikkana. Yläkouluikäisistä 44 prosenttia koki, että sijaishuoltopaikka ei ollut hyvä paikka asua ja 30 prosentilla vastanneista oli siellä turvaton olo.

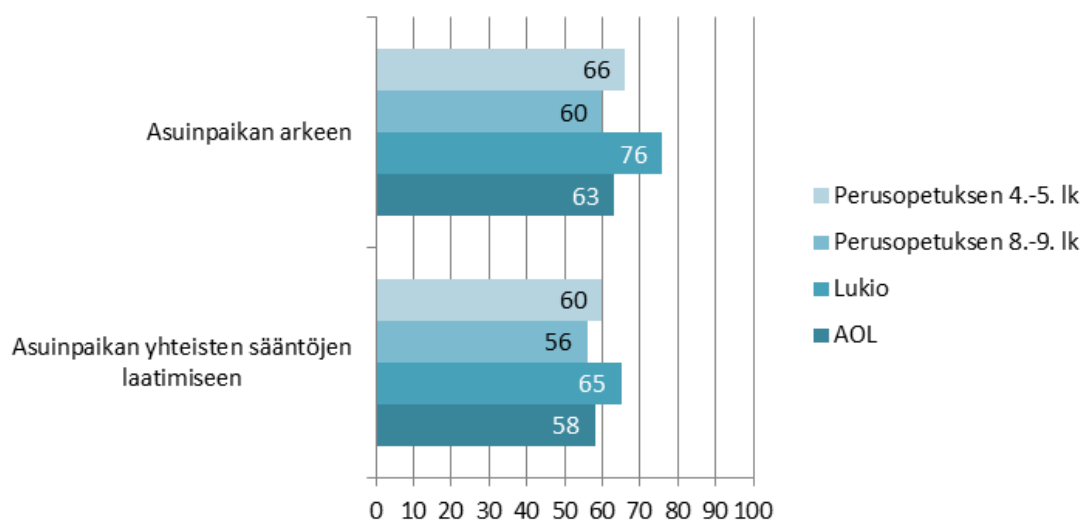

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 7. Sijoitettujen lasten ja nuorten asumiskokemukset sijaishuoltopaikassa, %.

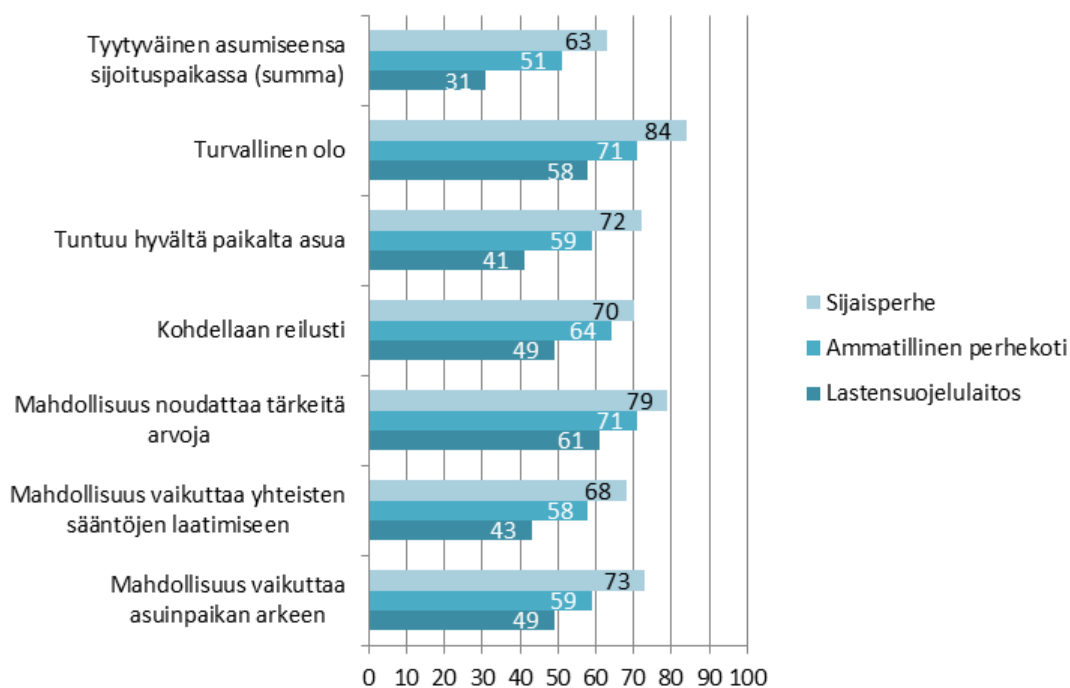
Kuusi kymmenestä nuoresta koki, että heillä on hyvä mahdollisuus vaikuttaa asuinpaikan arkeen ja yli puolet että heillä on hyvä mahdollisuus vaikuttaa yhteisten sääntöjen laadintaan (Kuvio 8). Osallisuus on tärkeä koetun hyvinvoinnin ulottuvuus. Laakson (2019) tutkimuksessa lapset toivat esille, että he pystyivät melko hyvin vaikuttamaan arkensa pieniin asioihin, kun taas isot asiat, kuten sijoituspäätös ja sijoituspaikka päätettiin nuoren puolesta.

Kokee, että on hyvä mahdollisuus vaikuttaa...

Kuvio 8. Sijoitettujen lasten ja nuorten mahdollisuuden vaikuttaa asioihin sijaishuoltopaikassa, %.

Sijaisperheessä asuvat yläkoulua käyvät nuoret kokivat muissa sijoituspaikoissa asuvia yleisemmin vaikutusmahdollisuutensa hyväksi ja olivat tyytyväisiä asumiseensa. Vähiten tyytyväisiä olivat lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret. (Kuvio 9.) Yli vuoden nykyisessä sijoituspaikassa asuneet nuoret olivat vähemmän aikaa asuneita nuoria tyytyväisempiä asumiseensa (50 % vs. 38 %) ja he kokivat yleisemmin että heillä on hyvät vaikutusmahdollisuudet vaikuttaa asuinpaikan arkeen (64 % vs. 53 %) ja yhteisten sääntöjen laatimiseen (59 % vs. 48 %).

Kuvio 9. Sijoitettujen perusopetuksen 8.-9. luokkaa käyvien nuorten asumiskokemukset sijais- huoltopaikkatyypeittäin, %.

Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä, sijoitettuna asuvista nuorista 79 prosenttia (n= 821), lukiolaisista 82 prosenttia (n = 144) ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 81 prosenttia (n = 216) asui paikassa, jossa oli myös muita lapsia tai nuoria. Heistä joka viides – joka kolmas oli kokenut hännämistä tai ärsyttämistä tahallaan vähintään viikoittain. Omaisuuteen kohdistuva väkivalta tai fyysinen väkivalta oli huomattavasti harvinaisempaa. Sitä oli kokenut perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista noin joka kymmenes; toisella asteella pieni lukumäärä ei riitä raportointiin.

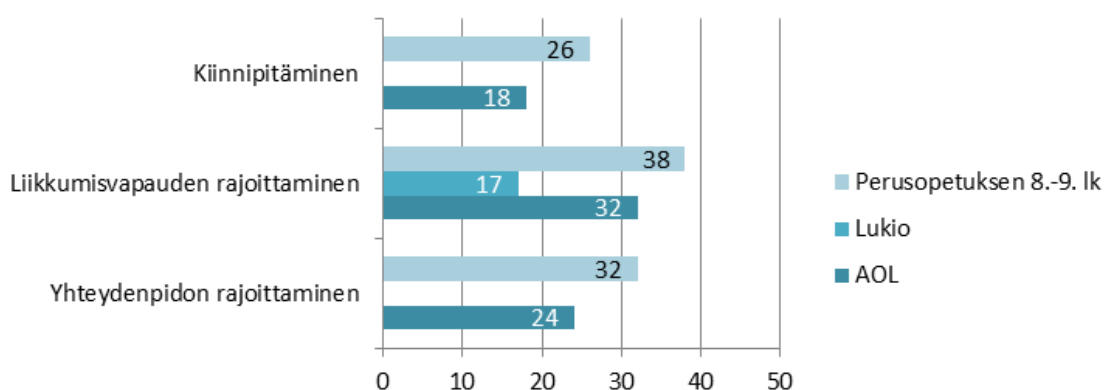
Rajoitukset sijaishuollossa

Lastensuojelulain 11 luvun mukaisia rajoituksia voidaan kohdistaa huostaanotettuun, kiireellisesti sijoitettuun sekä hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksellä sijoitettuun lapseen, jos rajoituksen käyttäminen on välttämätöntä lapsen oman tai muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, koskemattomuuden turvaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi. Rajoitusten käyttö edellyttää lastensuojelulain mukaisten edellytysten täyttymistä. Rajoituksen on muun muassa oltava oikeassa suhteessa suojeltavan etuun nähden ja sen on oltava lapsen edun mukainen. Rajoitus ei saa sisältää alistamista, kurittamista eikä muulla tavoin loukkaavaa toimintaa ja rajoituksen käyttö on aina kirjattava. (Lastensuojelulaki 2007/417.)

Tässä kyselyssä kysyttiin yhteydenpidon rajoittamisesta, kiinnipitämisestä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta nykyisessä sijoituspaikassa. Näiden arvioitiin olevan käytetyimmät rajoitukset sijaishuollossa. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista 26 prosenttia oli kokenut kiinnipitämistä, liikkumisvapauden rajoittamista 38 prosenttia ja yhteydenpidon rajoittamista 32 prosenttia viimeksi kuluneen 12 kuu-

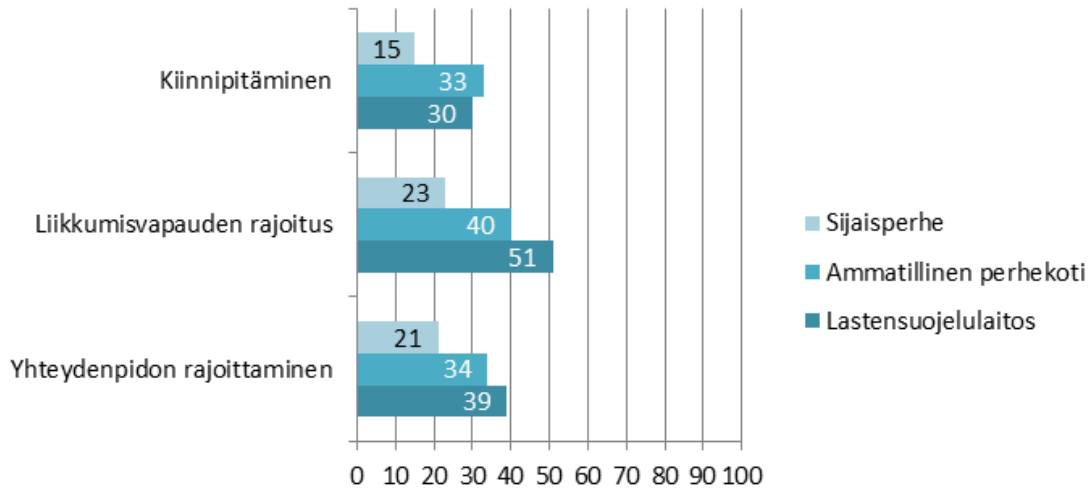
kauden aikana. (Kuvio 10.) Yhteydenpidon rajoittaminen ja liikkumisvapauden rajoittaminen selvennettiin kysymyksissä termeillä YPR ja LVR. Tästä huolimatta täyttä varmuutta ei ole, ovatko nuoret raportoineet lastensuojelulain mukaisista rajoittamistoimenpiteistä vai normaaliin kasvatukseen kuuluvien sääntöjen noudattamisvaatimuksista (esimerkiksi onko nuori vastatessaan liikkumisvapauden rajoittamista koskevaan kysymykseen ajatellut normaaleja nuoren elämään kuuluvia kotiintuloaikoja). Liikkumisvapauden rajoittamisen kokemukset olivat yleisimpiä lastensuojelulaitoksessa asuvilla nuorilla (51 %), mutta myös sijaisperheissä asuvat raportoivat niitä. Kiinnipitämistä oli kokenut lastensuojelulaitoksessa asuvista nuorista 30 prosenttia ja sijaisperheessä asuvista 15 prosenttia. Yhteydenpidon rajoittamisesta raportoi 39 prosenttia lastensuojelulaitoksissa asuvista ja 21 prosenttia sijaisperheessä asuvista.

Se että myös sijaisperheissä asuvat kertoivat kokeneensa liikkumisvapauden rajoittamista ja kiinnipitämistä, kertoo joko siitä, että heidän oikeuksia on loukattu lainvastaisella toiminnalla ja/ tai siitä, että he ovat kokeneet joutuneensa näiden rajoitusten kohteeksi. Toisin kuin muita rajoituksia, yhteydenpidon rajoittamista saa käyttää myös perhehoidossa. (Lastensuojelulaki 2007/417).

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 10. Sijoitettujen nuorten kokemat rajoitustoimenpiteet viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana, %.

THL: Kouluterveyskysely 2019

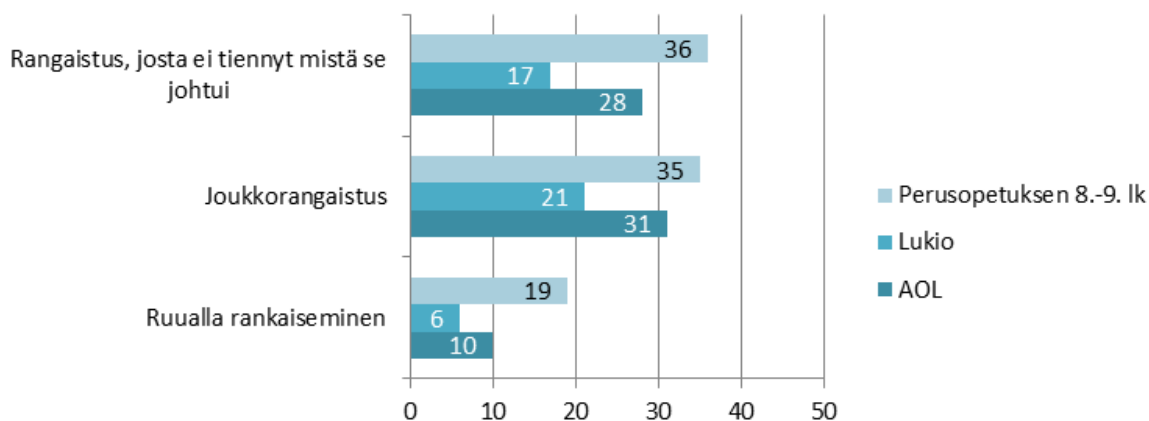
Kuvio 11. Sijoitettujen yläkouluikäisten nuorten kokemat rajoitustoimenpiteet viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana sijaishuoltopaikan tyypin mukaan, %.

Rangaistukset

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) velvoittaa, että lapselle tulee turvata hyvä kasvatusta ja hoito ja häntä on suojeltava kaikenlaiselta ruumilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Hyvän kasvatuksen ei katsota sisältävän esimerkiksi joukkorangaistuksia, ruoalla rankaisemista tai rangaistuksia, joista nuori ei tiedä mistä ne johtuvat. Näistä rangaistuksista päädyttiin kysymään tässä kyselyssä, koska vertaistukitoiminnassa kokemukset näistä toistuvat sijoitetuilla nuorilla.

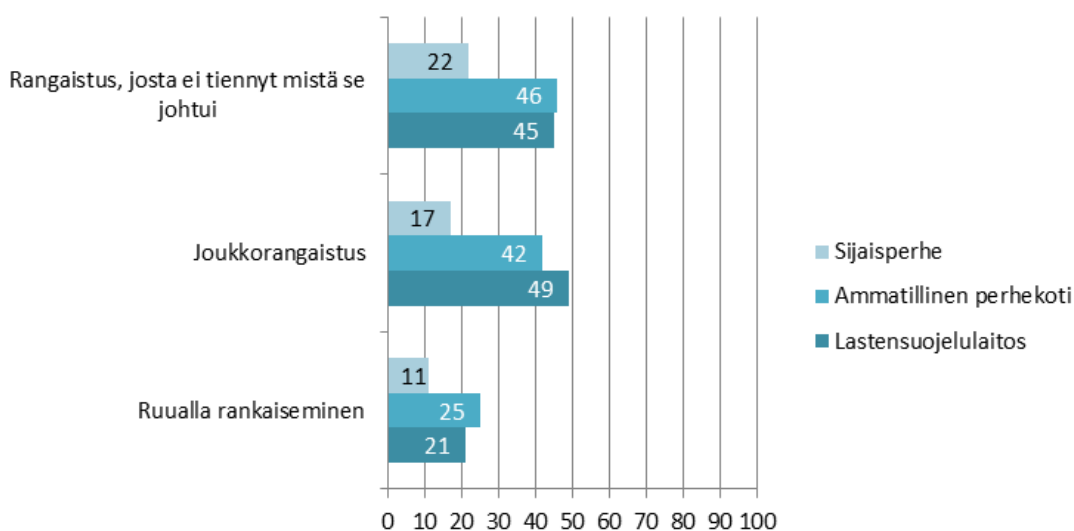
Tulosten mukaan nuoret olivat kokeneet näitä rangaistuksia verrattain yleisesti nykyisessä sijoituspaikassa viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Joukkorangaistuksen oli kokenut perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä 35 prosenttia, lukiolaisista 21 prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 31 prosenttia. Yleisintä joukkorangaistuksen käyttö oli lastensuojelulaitoksissa (49 %) ja ammatillisissa perhekodeissa (42 %), harvinaisinta sijaisperheissä (17 %). Myös rangaistukset, joista nuori ei tiennyt mistä ne johtuivat, olivat melko yleisiä: perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista tällaisen rangaistuksen oli kokenut 36 prosenttia, lukiolaisista 17 prosenttia ja ammatillisissa perhekodeissa asuvista 28 prosenttia. Myös tässä rangaistusmuodossa sen käyttö oli yleisintä lastensuojelulaitoksissa (45 %) ja ammatillisissa perhekodeissa (46 %) ja harvinaisinta sijaisperheissä (22 %). Ruoalla rankaisemisella tarkoitettiin tilannetta, jossa nuori oli jätetty ilman ruokaa rangaistuksena jostakin. Tällaisen rangaistuksen oli kokenut perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä 19 prosenttia, lukiolaisista kuusi prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 10 prosenttia. Ammatillisissa perhekodeissa asuvista nuorista ruoalla rankaisemisesta oli kokenut 25 prosenttia, lastensuojelulaitoksissa asuvista 21 prosenttia ja sijaisperheissä asuvista 11 prosenttia. (Kuviot 12 ja 13.)

Tulokset viittaavat siihen, että sijoitetut nuoret kokevat edelleen luvattomia rangaistusmenetelmiä. Tuloksia tukevat eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisut, kokemusasiantuntijoilta saatava tieto ja myös julkisuudessa esillä olleet tapaukset.

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 12. Sijoitettujen nuorten kokemat luvattomat rangaistuskeinot viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana, %.

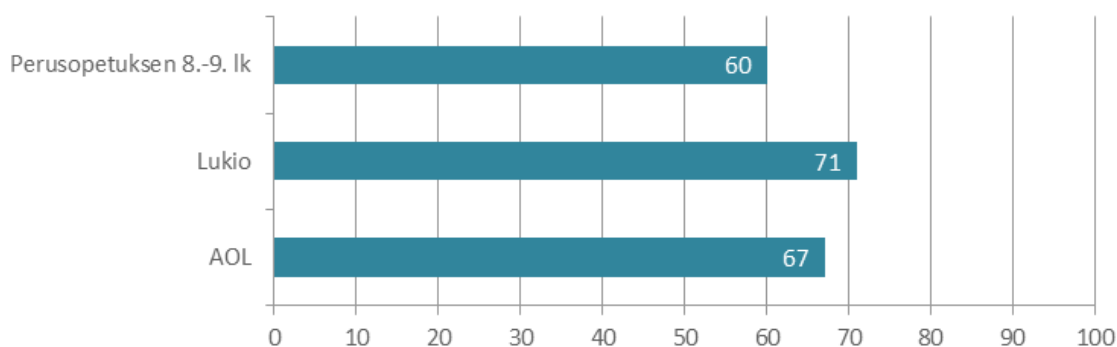
THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 13. Sijoitettujen nuorten kokemat luvattomat rangaistuskeinot viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana sijaishuoltoapaikan tyyppin mukaan, %

Avun saanti ja oikeusturvakeinot

Nuorilta kysyttiin, tietävätkö he kuka voisi auttaa heitä jos heitä kohdeltaisiin erityisen huonosti tai epäoikeudenmukaisesti. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista kuusi kymmenestä ja toisella asteella opiskelevista seitsemän kymmenestä nuoresta kertoi tietävänsä kuka heitä voisi tarvittaessa auttaa. Sijaisperheessä asuvat perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvät nuoret (64 %) tiesivät avun saamisen tahosta hie-man yleisemmin kuin ammatillisessa perhekodissa (56 %) ja lastensuojelulaitoksessa (58 %) asuvat (Kuvio 14). Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla nuorilla sekä sijaisperheessä asuvat (68 %) että lastensuojelulaitoksessa asuvat (69 %) nuoret tiesivät avun saannin tahoista yleisemmin kuin ammatillisessa perhekodissa asuvat (46 %) nuoret.

Tietää, kuka voi auttaa, jos kohdellaan huonosti

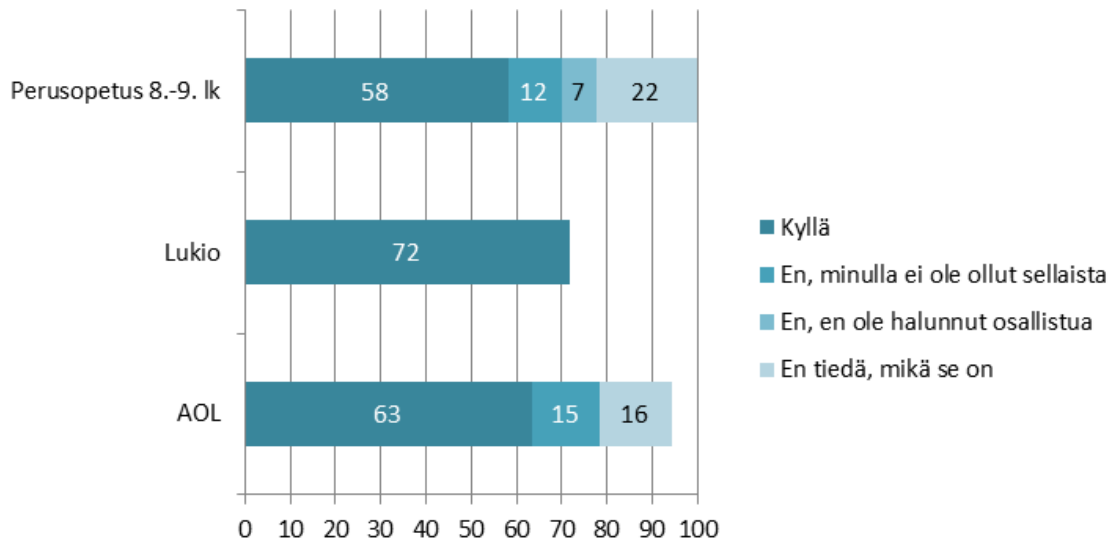
THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 14. Sijoitettujen nuorten tieto auttajatahosta, %.

Osallisuus omassa lastensuojeluasiassa ja suhde sosiaalityöntekijään

Jokaisella lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella tulee lastensuojelulain nojalla olla nimetty hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Sijaishuollon tavoitteiden toteutumisen ja lapsen tilanteen seurannan kannalta sosiaalityöntekijän laatima asiakassuunnitelma on välttämätön työväline ja asiakirja joka tulee laatia jokaiselle lapselle. Suunnitelma laaditaan ensisijaisesti yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajien kanssa ja se tarkistetaan vähintään kerran vuodessa (lastensuojelulaki 30 §). Asiakassuunnitelma tarkistetaan usein siihen tarkoitukseen järjestettävässä neuvottelussa (asiakassuunnitelmaneuvoittelu). Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista kuusi kymmenestä kertoi olleensa asiakassuunnitelmaneuvoittelussa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Huomattavaa on, että kysymykseen lisätyistä selventävistä termeistä (asu, assu) huolimatta merkittävä osa lapsista ja nuorista ei tiennyt, mikä asiakassuunnitelmaneuvoittelu on. (Kuvio 15.) Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvien lasten osalta asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden toteutumisen astetta ei voida raportoida, koska lähes puolet (45 %) vastanneista ei tunnistanut asiakassuunnitelmaneuvoittelua terminä. Kysymystä tuleekin tulevissa tiedonkeruissa kehittää edelleen ymmärrettävämmäksi.

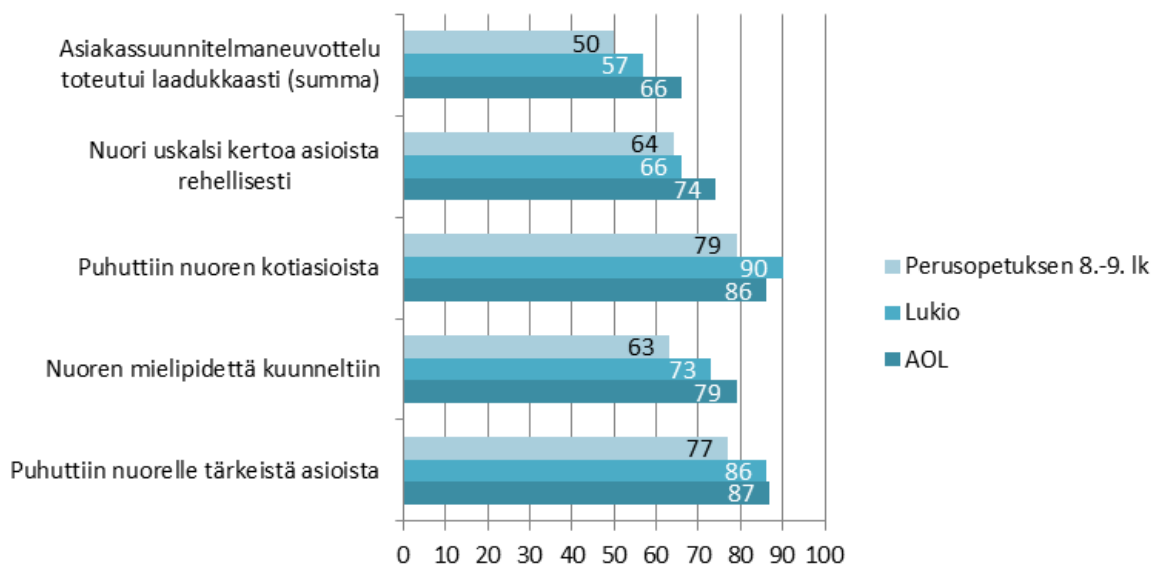
Yläkouluikäisistä, sijoitetuista nuorista yleisimmin asiakassuunnitelmaneuvoittelussa tunnisti käyneensä lastensuojelulaitoksessa asuvat (68 %). Ammatillisissa perhekodeissa (55 %) ja sijaisperheessä (50 %) asuvat nuoret tunnistivat harvemmin osallistuneensa asiakassuunnitelmaneuvoitteluun. Kysymyksen vaikeuden vuoksi ero tuloksissa johtuu suurelta osin eri sijaishuoltopaikoissa neuvottelusta käytettävistä termeistä eikä välttämättä siitä, että lakisääteinen asiakassuunnitelmaneuvoittelu toteutuu vähemmän yleisesti sijaisperheessä asuvien kohdalla. Sijaisperheessä asuvat vastasivat huomattavasti lastensuojelulaitoksessa asuvia nuoria yleisemmin, että he eivät tiensivät, mikä asiakassuunnitteluneuvoittelu on (29 % vs. 18 %).

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 15. Sijoitettujen nuorten osallistuminen asiakassuunnitelmanneuvotteluun viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana, %.

Suuri osa niistä nuorista, jotka olivat tunnistaneet osallistuneensa asiakassuunnitelmanneuvotteluun, kokivat, että neuvottelussa uskalsi kertoa asioista rehellisesti, niissä puhuttiin nuoren kotiasioista, heidän mielipidettään kuunneltiin ja että neuvottelussa puhuttiin nuorelle tärkeistä asioista. Kokonaisuutena puolet yläkoulua käyvistä ja yli puolet toisella asteella opiskelevista nuorista koki, että asiakassuunnitelmanneuvottelu toteutui laadukkaasti eli kaikki edellä luetellut osa-alueet toteutuivat. (Kuvio 16.) Kuitenkin 12 prosenttia yläkoulua käyvistä, neljä prosenttia lukiolaisista ja kahdeksan prosenttia ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista nuorista koki, että yksikään laadukkaan neuvottelun osa-alue ei ollut toteutunut heidän kohdallaan. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa (Laakso 2019) on tullut ilmi, että nuoret tunnistavat asiakassuunnitelmanneuvottelun merkittäväksi tilaisuudeksi vaikuttaa omiin asioihinsa ja heillä on neuvottelussa mahdollisuus kertoa oma mielipiteensä. Kuitenkin päätöksentekoprosessi ja nuoren ilmaistun mielipiteen huomioon ottaminen siinä jäi nuorelle usein epäselväksi (Laakso 2019).

THL: Kouluterveyskysely 2019

Kuvio 16. Asiakassuunnitelmanneuvottelun laadukas toteutuminen (% neuvotteluun osallistuneista, n=647, 134 ja 185)

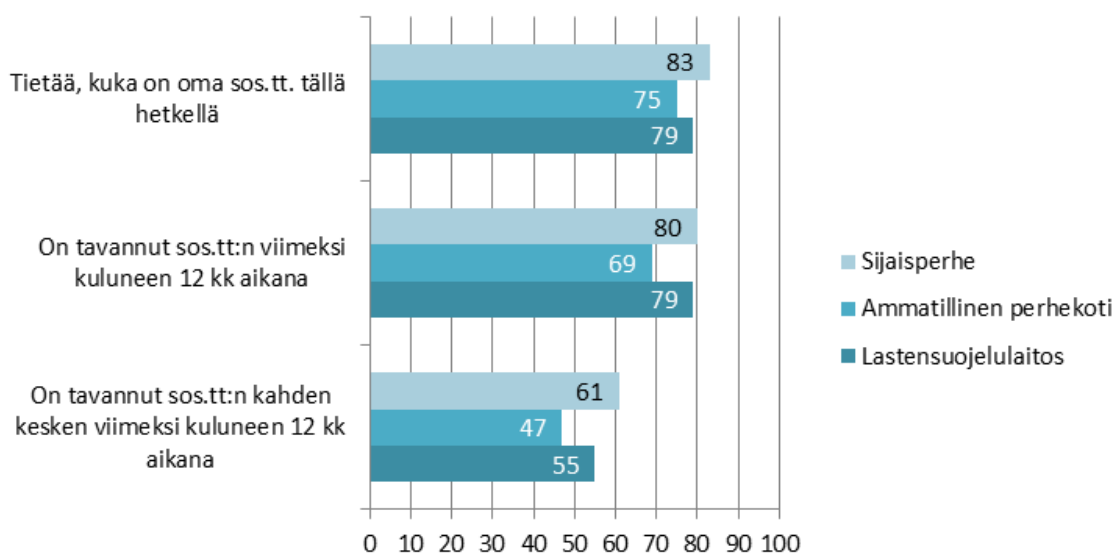
Lapsista vain seitsemän kymmenestä ja nuorista 79–84 prosenttia tiesi, kuka on heidän sosiaalityöntekijänsä tällä hetkellä. Sosiaalityöntekijän tapaaminen oli toteutunut melko hyvin, mutta kahden kesken sosiaalityöntekijänsä oli tavannut vain noin puolet lapsista ja nuorista. (Taulukko 7.) Myös Laakson (2019) tutkimuksessa kävi ilmi, että lapset tapaavat sosiaalityöntekijäänsä kahden kesken vain harvoin ja lyhyesti. Moni lapsi ja nuori koki sosiaalityöntekijän varsin etäisenä henkilönä, jota tavataan lähinnä neuvotteluissa. Noin kolme prosenttia lapsista ja 10 prosenttia nuorista ilmoitti, että ei ole halunnut tavata sosiaalityöntekijäänsä. Etenkin perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvillä nuorilla sosiaalityöntekijän tietäminen ja tapaamishalukkuus olivat yhteydessä toisiinsa: Jos nuori ei ole tiennyt omaa sosiaalityöntekijäänsä, hän todennäköisemmin ei ole myöskään halunnut tavata häntä (3% vs. 18%). Tulosta tukee huomio siitä, että sosiaalityöntekijä koettiin merkittäväksi itselle silloin, kun työntekijä oli pysynyt samana pidemmän aikaa (Laakso 2019). Syitä tapaamisesta kieltäytymiseen olisi tärkeä jatkossa tutkia lisää. Lisäksi on huomionarvoista, että Laakson (2019) mukaan sosiaalityöntekijän yhteystiedot olivat yleensä aikuisen takana, jolloin lapsen itsenäinen yhteydenotto voi olla hankalaa.

Taulukko 7. Sijoitettujen lasten ja nuorten suhde sosiaalityöntekijään⁴

Luokka-aste	Tietää, kuka on oma sosiaalityöntekijä, %	On tavannut oman sosti:n viimeksi kuluneen 12 kk aikana, %	On tavannut oman sosti:n kahden kesken viimeksi kuluneen 12 kk aikana, %
Perusopetus 4. ja 5. lk	70	72	49
Perusopetus 8. ja 9. lk	79	77	56
Lukio	80	80	46
AOL	84	80	56

THL: Kouluterveyskysely 2019

Sijoitusmuoto oli yhteydessä sosiaalityöntekijän tapaamiseen siten, että ammatillisissa perhekodeissa asuvat yläkoulua käyvät nuoret olivat muissa sijoitusmuodoissa asuvia nuoria harvemmin tavanneet sosiaalityöntekijänsä (Kuvio 17). Tapaamisia tulee järjestää tarpeen mukaan. Lyhyet sijoitukset sekä sijaishuoltopaikan muutokset ja siten oman sosiaalityöntekijän tiiviimpi tapaamistarve ovat tavallisempia laitoshoidossa olevilla lapsilla ja nuorilla.

THL: Kouluterveyskysely 2019

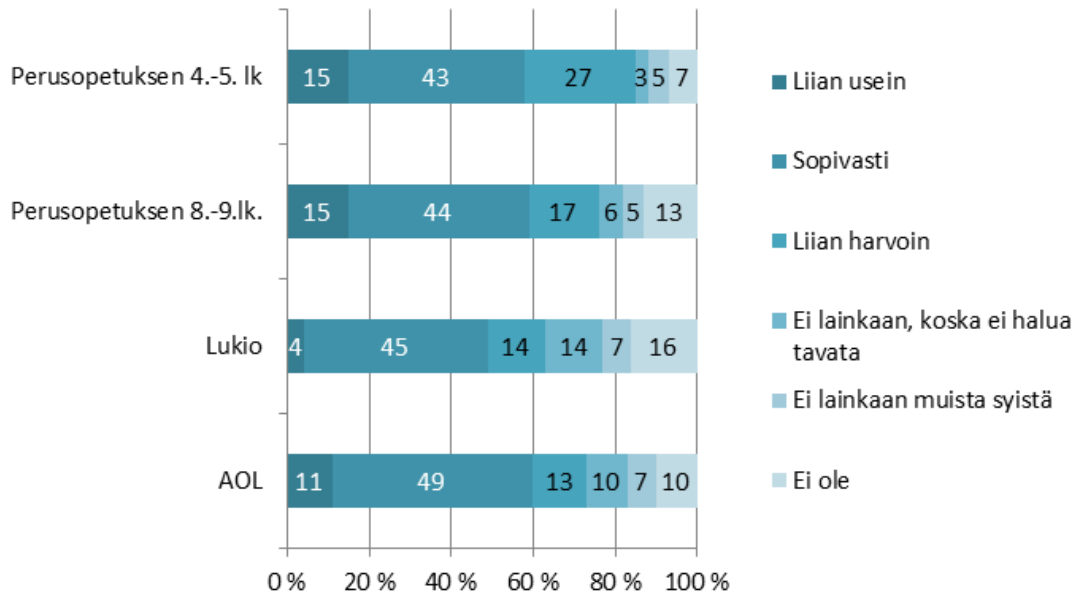
Kuvio 17. Sijoitettujen yläkouluikäisten nuorten yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa sijaishuoltopaikan tyypin mukaan, %.

Yhteydenpito syntymävanhempiin ja muihin tärkeisiin läheisiin

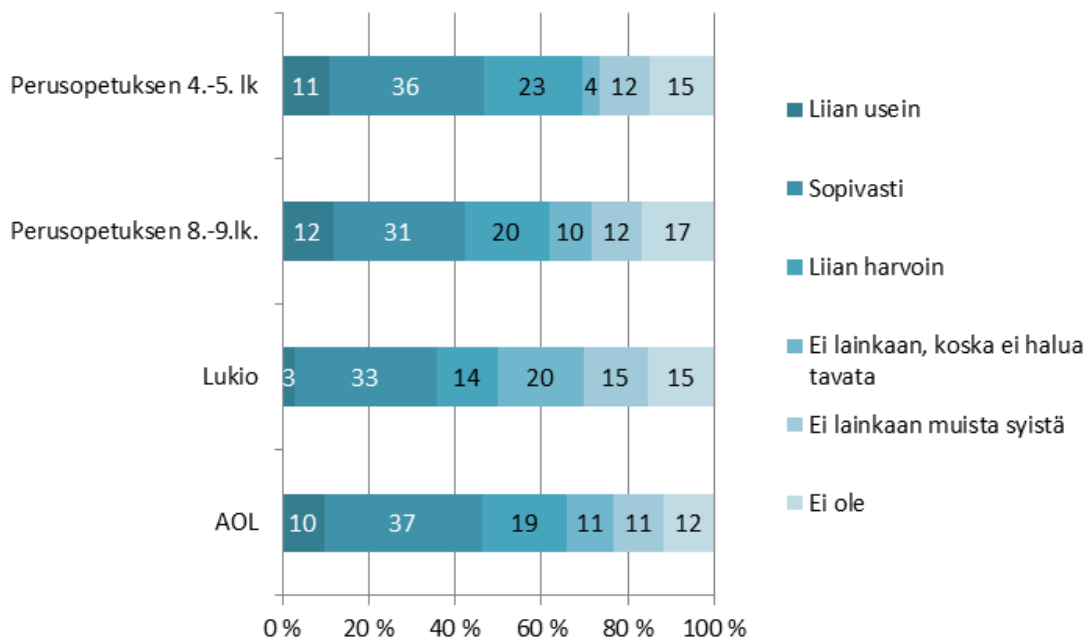
Suuri osa sijoitetuista lapsista ja nuorista koki tapaavansa äitiään sopivasti. Etenkin perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvät lapset kokivat kuitenkin melko yleisesti, että he tapaavat äitiään liian harvoin. Noin joka kuudes perusopetusikäinen lapsi tai nuori koki tapaavansa äitiään liian usein. Isän tapaamisen suhteen vastaukset jakautuivat tasaisemmin eri vaihtoehtojen osalta. Suurempi osa lapsista ja nuorista koki tapaavansa isää liian harvoin ja noin joka kuudes lapsi tai nuori ilmoitti että heillä ei ole isää. (Kuviot 18 ja 19.)

⁴ Koska tapaamisesta kysyttiin 12 kuukautta takautuvasti ja sosiaalityöntekijän tietämisestä vastaushetkellä, joukossa on niitä jotka ovat vastanneet tavanneensa sosiaalityöntekijän mutta eivät tällä hetkellä tiedä kuka heidän vastuusosiaalityöntekijänsä on.

Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvistä lapsista 44 prosenttia ja 8. ja 9. luokkaa käyvistä nuorista 39 prosenttia koki tapaavansa jotakin muuta läheistä sukulaista sopivasti; 29 prosenttia lapsista ja 27 prosenttia nuorista koki tapaavansa läheistä sukulaista liian harvoin. Lapsista yli puolet, 57 prosenttia ja nuorista 47 prosenttia koki tapaavansa läheisintä ystäväänsä tai kaveriansa sopivasti ja lapsista 19 prosenttia ja nuorista 19 prosenttia liian harvoin. Tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon, että tapaamisen rajoittaminen saattaa olla lapsen ja nuoren turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta perusteltua joissakin tilanteissa. Tämän vuoksi lapsen tai nuoren vastausta liian harvoin tai ei lainkaan tapahtuvista tapaamisista ei voi suoraan tulkita negatiiviseksi asiaksi.

Kuvio 18. Sijoitettujen lasten ja nuorten kokemus äidin tapaamisen riittävydestä.

Kuvio 19. Sijoitettujen lasten ja nuorten kokemus isän tapaamisen riittävydestä.

Pohdintaa ja johtopäätökset

Sijoitetut lapset ovat pääosin tyytyväisiä elämäänsä. Monella hyvinvoinnin eri osa-alueella sijoitettuna asuvat lapset ja nuoret erosivat kuitenkin selkeästi ikätovereistaan. Erityisesti lastensuojelulaitoksissa asuvien nuorten kohdalla erot ovat huomattavia. Sijoitettujen lasten hyvinvointierot suhteessa valtaväestöön selittyvät osittain heidän aikaisempien kokemusten, elämäntilanteensa ja terveydentilansa perustella. Erot ovat kuitenkin merkittäviä, ja niihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Tuloksia tarkastellaan seuraavassa sijoitettujen lasten subjektiivisen hyvinvoinnin ulottuvuuksien - turvallisuuden, osallisuuden ja suhteiden (esim. Laakso 2019)– kautta, sekä oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Turvallisuus

Sijaishuollon tulisi tarjota lapselle tai nuorelle turvallisen kasvuympäristön. Suurin osa sijoitetuista lapsista ja nuorista (70–85%) kokee, että sijaishuoltoapaikassa on turvallinen olo, mutta moni kokee sen myös turvattomana paikkana. Suurin osa nuorista ei ollut kokenut väkivaltaa sijaishuoltoapaikassa. Toisten samassa paikassa asuvien lasten tai nuorten hännämistä tai tahallaan ärsyttämistä koki viikottain kolmannes. Sijoitetuista nuorista 3 - 4 prosenttia ilmoitti jopa kokeneensa seksuaalista häirintää tai väkivaltaa sijaisperheen vanhemman tai lastensuojelulaitoksen henkilökunnan taholta.

Kouluympäristö voi muodostua turvattomaksi sen myötä, että sijoitettuja lapsia kiusataan enemmän kuin vanhempiensa luona asuvia ja turvattomuutta lisää fyysisen uhan sekä seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemukset, joita sijoitetuilla lapsilla on enemmän kuin vanhempiensa luona asuvilla. Raskaan päihdeidenkäytön yleisyys sijoitettujen lasten ja nuorten keskuudessa on huomattava terveysriski ja sen lisäksi lisää riskiä joutua turvattomiin tilanteisiin. Sijoitettujen yläkouluikäisten terveysriskejä kasvattavasta riskikäyttäytymisestä kertoo myös huomattavan yleinen ehkäisyin laiminlyönti.

Turvallisuuden varmistaminen sijoituksen aikana on ensisijaisen tärkeää, koska sijoitettuna olevien lasten taustassa on usein paljon turvattomuuden kokemuksia. Sijoitettuna olevien lasten ja nuorten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ei tulosten perusteella kuitenkaan riittävässä määrin toteudu sijaishuoltoapaikoissa ja arkiympäristössä. Pohdittaessa turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä on syytä nostaa keskusteluun myös rakenteellinen väkivalta, jota palvelujärjestelmä toiminnallaan ylläpitää (Hytönen ym. 2016). Tällä tarkoitetaan mm. käytäntöjä, jotka johtavat lasten sijoituspaikkojen vaihtumiseen. Yläkouluikäisistä 24 prosentilla oli elämänsä aikana ollut vähintään neljä sijoituspaikkaa.

Osallisuus

Sen lisäksi, että sijoitetun lapsen oikeus osallisuuteen on suojattu vahvasti lainsäädännöllä, on osallisuuden ja toimijuuden kokemukset tärkeitä hyvinvoinnin kulmakiviä. Sijoitetut lapset ja nuoret kokivat melko yleisesti, että heillä on sijaishuoltoapaikassaan mahdollisuus noudattaa itselleen tärkeitä arvoja (69–80 %) ja että heitä kohdellaan reilusti (59–72 %). Sijaisperheessä asuvat kokivat laitoshoidossa olevia useammin vaikutusmahdollisuutensa asunpaikan arkeen hyvänä.

Osallisuutta omaan lastensuojeluasiaan tarkasteltiin asiakassuunnitelmanneuvotteluun osallistumisen kautta. Kaikki lapset ja nuoret eivät kuitenkaan tunnistanee tätä aikuislähtöistä käsitettä. Heistä, jotka tiesivät osallistuneensa neuvotteluun, vähän yli puolet (50–66 %) koki sen toteutuneen laadukkaasti. Laadukas toteutuminen määriteltiin siten, että kaikkiin seuraavista väittämistä oli vastattu myönteisesti: lapsi tai nuori uskalsi kertoa asioista rehellisesti, puhuttiin lapsen tai nuoren kotiasioista, lapsen tai nuoren mielipidettä kuunneltiin ja lapsen tai nuoren näkökulmasta tärkeitä asioista puhuttiin.

Sijoitettujen lasten osallisuus sijoituspaikan arjessa toteutuu melko hyvin, mutta osallisuuden kokemuksiin sosiaalityöntekijän kanssa käydyissä asiakassuunnitelmanneuvotteluissa pitäisi kiinnittää yhä enemmän huomiota. Osallisuutta tukevia sosiaalityön toimintakäytäntöjä on vuosien varrella kehitetty, mutta niiden vaikutus lasten kokemuksiin ei heijastu riittävässä määrin. Tähän tulisi erityisesti sijaishuollon järjestämistä vastuussa olevien kuntien kiinnittää huomiota ja varmistaa työntekijöiden osaaminen, kohtuullinen asiakasmäärä sekä työntekijöiden pysyvyys.

Suhteet

Ihmissuhteiden merkitys korostuu sijaishuollossa olevilla lapsilla, koska heidän suhteensa kokevat lähes täydellisen muutoksen sen myötä, kun lapsen asuin- ja lähiympäristöt vaihtuvat ja heidän odotetaan kiinnittyvän moniin uusiin yhteisöihin. Samanaikaisesti sijoitetulle lapselle tulisi turvata pysyvät ja jatkuvat ihmissuhteet ylläpitämällä olemassa olevia suhteita sekä tukemalla uusien suhteiden muodostumista. Noin joka viides lapsi ja nuori koki tapaavansa läheisintä ystäväänsä tai kaveriaan liian harvoin. Sijoitetuilla lapsilla on myös huomattavasti enemmän yksinäisyyden ja kiusatuksi tulemisen kokemuksia kuin ikätovereillaan. Yksinäisyyden kokemukset olivat tavallisimpia lastensuojelulaitoksessa asuvilla. Yläkouluikäisten kiusatuksi tulemisen kokemukset olivat myös lisääntyneet viimeisen kahden vuoden aikana. Sijaishuolto- paikoissa olisi tärkeää kiinnittää huomiota lasten ja nuorten kaverisuhteisiin ja tukea lasta niissä.

Alakouluikäisistä sijoitetut lapset kokivat melko yleisesti, että he tapaavat äitiään liian harvoin, mutta samalla joka kuudes perusopetusikäinen koki tapaavansa tätä liian usein. Lapsilla ja nuorilla oli myös kokemuksia siitä että tapasivat isäänsä liian harvoin, ja noin kolmasosa lapsista ja nuorista koki tapaavansa muita läheisiä sukulaisia liian harvoin. Kokemukset äidin ja isän tapaamistiheyden sopivuudesta erosivat toisistaan: 43–43 prosenttia koki tapaavansa äitiään sopivasti, isää vastaavasti 31–36 prosenttia.

Tuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon, että tapaamisen rajoittaminen saattaa olla lapsen ja nuoren turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta perusteltua, jolloin siitä tulisi olla tehtynä yhteydenpidon rajoituspäätös, ja lapselle kerrottu ikätasoisesti päätöksen merkitys ja syyt siihen. Vaikka näin tapahtuisikin, tulokset osoittavat, että merkittävä osa, noin kolmannes alakouluikäisistä lapsista, kokee tapaavansa äitiään liian harvoin tai ei lainkaan.

Sijoitettujen lasten oikeuksien toteutuminen

Jokaisella lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella tulee olla nimettynä oma sosiaalityöntekijä, joka vastaa hänen asioistaan ja joka pitää yhteyttä lapseen tai nuoreen. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on seurata lapsen tai nuoren hyvinvointia ja varmistaa että lapsen oikeus yllä mainittuihin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin toteutuu. Lapsen hyvinvoinnin seuranta ja lapsikohtainen valvonta tapahtuu pääosin vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Kuitenkin vain seitsemän lasta ja nuorta kymmenestä tiesi, kuka hänen sosiaalityöntekijänsä on. Kaikki lapset ja nuoret eivät myöskään olleet tavanneet omaa työntekijäänsä (69–80 %) viimeisen vuoden aikana ja vain puolet oli tavannut tätä kahden kesken. Tämä johtune monesta asiasta: lapsille ja nuorille ei anneta riittävästi tietoa omista oikeuksistaan ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus kunnissa aiheuttaa katkoksia asiakasuhteisiin ja vastuunkantoon. Lapsen oikeusturva vaarantuu tämän myötä. Tämän lisäksi vain kuusi kymmenestä yläkouluikäisestä sijoitetusta nuoresta tiesi, kuka heitä voisi auttaa, jos heitä kohdeltaisiin erityisen huonosti tai epäoikeudenmukaisesti. Työntekijöiden pysyvyyteen ja riittävään resurssiin tulisi kunnissa kiinnittää huomioita. Sen lisäksi sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten tietoa omista oikeuksistaan tulisi vahvistaa.

Itsemääräämisoikeuteen puuttuvien rajoitusten osalta on erityisen tärkeää pitää huolta lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisesta. Se että myös sijaisperheissä ja ammatillisissa perhekodeissa asuvat ilmoittavat kokeneensa kiinnipitämistä ja liikkumisvapauden rajoituksia, kertoo joko lainvastaisista käytännöistä sijaishuoltopaikoissa tai että lapsi ja nuori on tulkinnut kohtelun rajoittamisena. Lastensuojelulaitoksissa 49 prosenttia ja ammatillisissa perhekodeissa 42 prosenttia lapsista ja nuorista oli joutunut joukkorangaistuksen kohteeksi. Myös ruoalla rankaisemista esiintyi. Tulokset viittaavat siihen, että sijoitetut lapset ja nuoret kokevat melko yleisesti luvattomia rangaistusmenetelmiä eivätkä nämä kokemukset rajoitu yksittäistapauksiin. Sijaishuoltopaikoissa tulisi varmistaa henkilökunnan riittävyys sekä vahvistaa osaamista siten että heillä on keinoja ratkaista haastavia tilanteita lasten ja nuorten kanssa. Sen lisäksi sekä perhe- että laitoshoidon ulkopuolista ohjausta ja valvontaa tulisi vahvistaa.

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat nuoret

Perhehoito on lapsen pysyväisluontoisessa sijoituksessa ensisijainen ratkaisu. Laitoshoidon tarvitaan esimerkiksi silloin, jos lapsen oireilu on erityisen haastavaa ja/tai kun lapsen tilanne edellyttää erityistä amma-

tillista osaamista. Laitokseen sijoitetuilla lapsilla voi olla takanaan useita sijoituksia ja useita traumatisoivia kokemuksia.

Ei ole yllättävää, että tämän tutkimuksen tulosten mukaan lastensuojelulaitoksissa asuvilla nuorilla oli huomattaviakin hyvinvoinnin puutteita verrattuna sijaisperheessä asuviin ikätovereihinsa. Erityisen huolestuttavaa lastensuojelulaitoksissa asuvien nuorten hyvinvointi oli elämään tyytyväisyydessä, yksinäisyyden kokemuksissa, harrastamisessa ja terveydentilan kokemuksessa. Lisäksi mielen hyvinvointiin liittyvät pulmat olivat huomattavasti yleisempiä. Huomattavaa on, että elintapoihin liittyvät haasteet, kuten aamupalan tai koululounaan syömättä jättäminen, olivat lastensuojelulaitoksissa asuvilla nuorilla muita yleisempiä. Lisäksi päihteiden käyttö oli huomattavan yleistä.

Näitä havaintoja vasten on erityisen huolestuttavaa, että lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret kokivat muita yleisemmin myös heidän hyvinvointiaan edelleen heikentävää kohtelua. Lastensuojelulaitoksissa asuvista nuorista vain joka kolmas oli tyytyväinen asuinpaikkaansa ja vajaa puolet koki voivansa vaikuttaa asuinpaikan sääntöihin tai arkeen. Lähes puolet heistä oli kokenut rangaistuksen, josta ei tiennyt mistä se johtuu tai joukkorangaistuksen ja joka viides oli jätetty ilman ruokaa rangaistuksena jostakin. Kuitenkin vain noin kuusi nuorta kymmenestä tiesi, mistä hän saisi apua jos häntä kohdeltaisiin erityisen huonosti ja kaksi nuorta kymmenestä ei tiennyt kuka heidän tärkein edunvalvojansa eli sosiaalityöntekijänsä on.

Toimenpide-ehdotukset

Tämän työpaperin toivotaan käynnistävän yhteiskunnallista keskustelua turvallisen, laadukkaan sekä lasten tarpeisiin vastaavan sijaishuollon⁵ järjestämisestä, hankinnasta, toteuttamisesta sekä valvonnassa. Sijaishuollon järjestämisvastuu on sote-uudistuksen myötä siirtymässä maakuntien vastuulla ja nämä tulokset tarjoavat maakunnille tutkimukseen perustuvaa tietoa sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Maakuntien tulisi kiinnittää vakavaa huomiota sijoitettujen lasten kokemuksiin fyysisestä, henkisestä ja seksuaalisesta väkivallasta. Sen lisäksi tarkasteluun tulisi ottaa sellainen rakenteellinen väkivalta, jossa järjestelmä tuottaa lapsille hyvinvointiin liittyviä riskejä sekä oikeuksien rikkomista.

- Sijoitettujen lasten ja nuorten yksinäisyyden kokemuksiin sekä kiusaamiskokemusiin ja mielenterveyteen liittyviin pulmiin tulisi kiinnittää huomioita sekä sijaishuoltopaikoissa, kouluissa että terveydenhuollossa. Lasten avuntarpeisiin olisi pystyttävä vastaamaan siten että lapsi kokee saaneensa apua ja ettei hän tule leimatuksi. Yhteistyön lasten- ja nuorisopsykiatrian kanssa tulee olla tiivistä ja saumatonta niissä yksiköissä, joissa hoidetaan psyykkisesti oireilevia nuoria.
- Sijaishuollon järjestämisvastuussa olevan maakunnan tulisi tarkastelemalla hankinta- ja valvontaprosesseja varmistaa että jokainen maakunnan toimesta sijoitettu lapsi tai nuori saa turvallisen kasvuympäristön ja hyvän huolenpidon, joka vastaa hänen tarpeisiinsa.
- Maakunnan tulee varmistaa että sijaishuollon sosiaalityön asiakasmitoitukset ovat sellaiset, että työntekijät aidosti pystyvät varmistamaan että lasten ja nuorten oikeudet toteutuvat, sekä ohjaamaan ja valvomaan sijaishuoltopaikkojen toimintaa kohti tätä.
- Turvallisuuden vahvistamiseen sijaishuoltopaikoissa tulisi kiinnittää enemmän huomioita. Osaaamista ja resursseja tulisi vahvistaa siten, että työntekijöillä ja perhehoitajilla on riittävästi aikaa jokaiselle lapselle sekä keinoja ratkaista haasteellisia tilanteita. Siten voidaan vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja sellaisina koettuja käytäntöjä.
- Lasten ja nuorten käyttäytymisen seuraamuksiin tulee kiinnittää huomiota erityisesti lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa, siten että lapsia nöyryyttäviä ja lainvastaisia rangaistuksia ei esiintyisi.
- Sijaishuoltopaikkojen kykyä ja mahdollisuuksia suojella lapsia ja nuoria päihteiltä tulisi vahvistaa. Lisäksi tulee varmistaa, että yhteistyö päihdehoitotyötä tekevien terveydenhuollon tahojen kanssa on saumatonta ja jokainen päihderiippuvainen lapsi ja nuori saa hoitoa riippuvuuteensa.

⁵ Sijaishuollon kansalliset laatuksiteerit STM ja Kuntaliiton antamassa Lastensuojelun laatusuosituksessa (Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P. & Eriksson, P. 2019): <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>

- Lapsia ja nuoria tulisi sijaishuoltopaikoissa, koulussa ja harrastuksissa suojata seksuaaliselta häirinnältä ja väkivallalta. Väkivaltaa kokeneille nuorille tulee varmistaa riittävä hoito ja tuki.
- Lasten oikeuksien toteutumisen parantamiseksi lasten ja nuorten tietoa omista oikeuksista ja oikeusturvakeinoista tulisi vahvistaa. Tätä tulisi vahvistaa niin kunnan sosiaalityöntekijöiden kuin sijaishuoltopaikkojen toimesta. Myös sosiaaliamiesten ja aluehallintovirastojen tulisi tiedottaa lapsiystävällisesti oikeusturvakeinoista.
- Erityistä huomiota tulee kiinnittää lastensuojelulaitoksissa asuvien nuorten hyvinvointiin. Osaltaan hyvinvointierot selittyvät lapsen ja nuoren taustalla, mutta toisaalta tulokset osoittavat, että puutteita on myös niillä hyvinvoinnin osa-alueilla, kuten uni- ja ruokarytmin ylläpitämisessä, ja seksuaalisen riskikäyttäytymisen vähentämisellä, joihin voidaan puuttua systemaattisella työllä.

Osaltaan sijoitettujen lasten ja nuorten terveys- ja hyvinvointierot verrattuna valtaväestöön juontavat lasten ja nuorten aikaisempiin kokemuksiin ja elämäntilanteeseen ennen sijoitusta, jotka alun perin johtivat lapsen sijoitukseen. Tulokset kuitenkin osoittavat että maakunnilla, valvontaviranomaisilla ja sijaishuoltopaikoilla on vaativassa tehtävässään vielä paljon kehitettävää sijoitettujen lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi ja lasten oikeuksien toteutumiseksi. Kehitettävää on myös opiskeluhuollossa, lasten ja nuorten erityisiin tuen tarpeisiin vastaavissa palveluissa. Kouluterveyskysely vaikuttaa sopivan hyvin sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelukokemusten selvittämiseen. Jatkossa sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia tulisi seurata jokaisella kyselykerralla asumista koskevan kysymyksen avulla. Lisäksi sijoitettujen lasten ja nuorten kysymysmoduuli tulisi toistaa määrävälein, esimerkiksi neljän tai kuuden vuoden välein.

Lähteet

- Australian Institute of Health and Welfare (2016) The views of children and young people in out-of-home care. Bulletin 132. Australian Government.
- Chapman MV, Wall A, Barth RP (2004) Children's voices: The perceptions of children in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry* 74 (3), 293–304.
- Children commissioner (2015) State of the Nation: Report 1. Children in care and care leavers survey 2015. Children Commissioner for England.
- Dolan M, Smith K, Casanueva C, Ringeisen H (2011) NSCAW II Baseline Report: Caseworker Characteristics, Child Welfare Services, and Experiences of Children Placed in Out-of-Home Care. OPRE Report #2011-27e, Washington, DC: Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.
- Doyle JJ jr (2007) Child protection and child outcomes: measuring the effects of foster care. *The American Economic Review* 97 (5), 1583–1610.
- Ellonen N, Pösö T (2010) Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (1), 34–44.
- Flango VE, Gatowski S, Sydow NE (2015) Using outcome measurement to promote continuous quality improvement for children in foster care. *Juvenile and Family Court Journal* 66 (3), 19–32.
- Forsell M, Kuoppala T, Säkkinen S (2020) Lastensuojelu 2019. Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Tilastoraportti 2020:28. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hytönen, K-M, Malinen A, Salenius P, Haikari J, Markkola P, Kuronen M, Koivisto J (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ikonen R, Helakorpi S (2019) Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019. Tilastoraportti 2019:33. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Ikonen R, Hietämäki J, Laakso R, Heino T, Seppänen J, Halme N (2017) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 2017:21. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kestilä L, Paananen R, Väisänen A, Muuri A, Merikukka M, Heino T, Gissler M (2012) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät: rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (1), 34–52.
- Känkänen P (2013) Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. *Tutkimuksia* 2013:109. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Känkänen P & Manninen M (2020) A sense of freedom in a restricted environment. *Drama – Nordisk dramapedagogisk tidskrift* 01/2020, ss. 40–45.
- Kääriälä A (2020) Always a step behind? Educational employment transitions among children in out-of-home care. Iitla Research 2020:1. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö.
- Laakso R (2016) Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. ss. 157–187.
- Laakso R (2019) "Ne näki musta": Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 2019:1. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laakso R, Enroos R (2016) Vierailloilla ovilla. Lapsen sijaishuoltopaikkaan tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81 (5), 506–515.
- McDowall JJ (2013) Experiencing out-of-home care in Australia: The views of children and young people (CREATE Report Card 2013). CREATE Foundation, Sydney.
- Ottosen MH, Lausten M, Frederiksen S, Andersen D (2014) Anbragte børn og unges trivsel 2014. Det Nationale Forskningcenter for Velfærd.
- Pekkarinen E (2017) Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävistä. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 2017:187. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen E, Heino T, Pösö T (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 337–342.
- Polit DF, Beck CT (2012) Nursing research. Generating and assessing evidence for nursing practice. 9. painos. Philadelphia: Wolters Kluwer Health and Lippincott Williams & Wilkins.
- Pösö T (2016) Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. ss. 7–32.
- Selwyn J (2015) Children and young people's views on being in care. A literature review. Bristol: University of Bristol.
- Selwyn J, Briheim-Crookall L (2017) Our lives, our care. Looked after children's views on their well-being. Bristol: University of Bristol.
- Wood M, Selwyn J (2017) Looked after children and young people's views on what matters to their subjective well-being. *Adoption & Fostering*, 41 (1), 20–34.
- Zhang MF, Selwyn J (2020) The Subjective Well-Being of Children and Young People in out of Home Care: Psychometric Analyses of the "Your Life, your Care" Survey. *Child Indicators Research* 13, 1549–1572.

Liitteet

LIITE 1. Sijoitettujen ja muulla tavoin asuvien lasten ja nuorten hyvinvointi

	Perusopetuksen 4.-5. lk		Perusopetuksen 8.-9. lk		Lukio 1.-2. vsk		AOL 1.-2. vsk	
	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin
Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika								
Tyytyväinen elämäänsä tällä hetkel- lä	74	90	49	76	61	75	60	76
Kokee olevansa tärkeä osa luok- kayhteisöä	49	56	40	57	46	57	61	65
Osallisuus (keskiarvo, 0-100)			61	75	67	75	70	75
Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa			19	12	21	14	28	27
harrastaa jotakin vähintään yhtenä päivänä viikossa	82	90						
Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa			86	96	96	98	89	91
Kokee harrastuspaikkojen sijaitse- van liian kaukana			30	24	36	23	31	24
Kokee kiinnostavat harrastukset liian kalliiksi			30	21	29	22	34	28
Ei yhtään hyvää kaveria	3	1						
Ei yhtään läheistä ystävää			20	9	14	8	12	8
Tuntee itsensä usein yksinäiseksi	8	3						
Tuntee itsensä yksinäiseksi			27	11	22	12	19	11
Terveys ja toimintakyky								
Kokee terveydentilansa keskinker- taiseksi tai huonoksi	18	9	42	21	33	21	36	23
Usein vaikeuksia nukahtaa tai heräi- lemistä öisin	17	11						
Vaikeuksia päästä uneen vähintään kerran viikossa			49	28	39	33	44	33
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta			34	15	22	16	31	17
Mielialaan liittyviä ongelmia kahden viime viikon aikana	27	15						
Kohtalainen tai vaikea ahdistunei- suus			32	13	26	14	21	11
Vähintään kaksi viikkoa kestänyt masennusoireilu			42	17	33	18	30	15
Hampaiden harjaus harvemmin kuin kahdesti päivässä	33	33	58	40	41	32	59	54
Sukupuoliyhdyntä olleet			47	18	47	38	67	55

	Perusopetuksen 4.-5. lk		Perusopetuksen 8.-9. lk		Lukio 1.-2. vsk		AOL 1.-2. vsk	
	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin
Ei ole käyttänyt ehkäisymenetelmää viimeisimmässä yhdynnässä			35	16	20	7	19	10
Elintavat								
Ei syö aamupalaa joka arkiamu	26	26	54	41	36	35	56	53
Ei syö koululounasta päivittäin			56	36	43	30	43	36
Vähintään tunnin päivässä liikkuvat	38	39						
Liikkuu korkeintaan yhtenä päivänä viikossa vähintään tunnin päivässä			24	10	19	13	20	21
Ylipainoisuus			24	17	18	16	26	25
Nukkuu arkisin alle 8 tuntia			37	35	38	42	52	52
Tupakoinut vähintään kerran	14	3						
Tupakoi päivittäin			29	5	14	3	32	18
Nuuskannut vähintään kerran	9	2						
Nuuskaa päivittäin			22	4	6	4	23	14
Käyttänyt jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta vähintään kerran	17	4						
Käyttää päivittäin jotain tupakka- tuotetta tai sähkösavuketta			38	8	17	6	44	30
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa			27	9	22	18	28	26
Käyttää alkoholia viikoittain			17	4	13	6	14	13
Kokeillut kannabista ainakin kerran			37	8	27	14	36	19
Kokeillut haisteltavaa huumaavaa ainetta ainakin kerran			17	5	10	3	15	4
Kokeillut lääkkeitä tai lääkkeitä ja alkoholia yhdessä ainakin kerran			26	7	17	5	23	9
Kokeillut ekstaasia, amfetamiinia, Subutexia, heroiinia, kokaiinia, LSD:tä, gammaa tai vastaavaa aina- kin kerran			15	2			14	4
Kokeillut huumaavaa ainetta josta ei tiennyt mitä se oli ainakin kerran			11	2			14	3
Pelaa rahapelejä viikoittain			20	4	9	4	14	10
Koulunkäynti ja opiskelu								
Pitää koulunkäynnistä	73	78	41	61	63	71	80	82
Koulustressi	45	36						
Koulu-uupumus			32	15	25	15	12	8
Ei opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen			19	7				
Paljon vaikeuksia lukemisessa, laskemisessa tai kirjoittamisessa	8	3						
Vaikeuksia oppimistaidoissa			58	37	55	44	52	37

	Perusopetuksen 4.-5. lk		Perusopetuksen 8.-9. lk		Lukio 1.-2. vsk		AOL 1.-2. vsk	
	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin
Luvattomia poissaoloja vähintään viikoittain			17	3	9	5	12	10
Tulee hyvin toimeen koulukavereiden kanssa	71	84						
Ongelmia oppimisyhteisön ilmapiirissä			15	7				
Tulee hyvin toimeen opettajien kanssa	70	82						
Opettajalta saatu välittävä ja oikeudenmukainen kohtelu			43	45	56	57	64	67
Kasvuympäristön turvallisuus								
Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa	15	7	20	5		1	12	3
Kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana	23	12	45	16	25	11	36	16
Kokenut seksuaalista kommentointia, ehdottelua, viestittelyä tai kuvamateriaalin näyttämistä vuoden aikana	11	4						
Kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana			43	20	37	22	33	18
Kokenut seksuaalista koskettelua tai painostamista koskettamaan vuoden aikana	7	2						
Kokenut seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana			29	7	19	7	21	7
Kokenut vanhempien tai huoltajien aikuisten fyysistä laiminlyöntiä elämän aikana	13	2	26	2	22	2	26	3
Kokenut vanhempien tai huoltajien aikuisten henkistä väkivaltaa vuoden aikana	29	17	51	28	42	28	41	22
Kokenut vanhempien tai huoltajien aikuisten henkistä väkivaltaa kolme kertaa tai useammin vuoden aikana	10	4	22	8	17	8	15	6
Kokenut vanhempien tai huoltajien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana	24	12	33	11	16	7	20	7
Kokenut vanhempien tai huoltajien aikuisten fyysistä väkivaltaa kolme kertaa tai useammin vuoden aikana	7	2	12	2		1	8	2

	Perusopetuksen 4.-5. lk		Perusopetuksen 8.-9. lk		Lukio 1.-2. vsk		AOL 1.-2. vsk	
	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin	Asuu sijoitet- tuna	Asuu muulla tavoin
Vanhemman liiallinen alkoholin- käyttö aiheuttanut haittaa	8	2	20	5	23	6	22	6
Palvelut ja avunsaanti								
Käynyt kouluterveydenhoitajalla vähintään 2 kertaa lukuvuoden aikana	49	45						
Käynyt koulupsykologilla lukuvuo- den aikana	9	5						
Käynyt koulukuraattorilla lukuvuo- den aikana	20	13						
Ei ole saanut tukea ja apua hyvin- vointiin kouluterveydenhoitajalta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut			20	11		9	12	10
Ei ole saanut tukea ja apua hyvin- vointiin koululääkäriltä lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut			27	17	40	18	18	15
Ei ole saanut tukea ja apua hyvin- vointiin koulupsykologilta lukuvuo- den aikana, vaikka olisi tarvinnut			32	30	42	38	22	26
Ei ole saanut tukea ja apua hyvin- vointiin koulukuraattorilta lukuvuo- den aikana, vaikka olisi tarvinnut			28	24	41	29	19	20
Ei ole saanut tukea ja apua hyvin- vointiin opettajalta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut			24	18	21	16	14	14
Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista	49	52	40	43	47	52	50	50
Terveystarkastus toteutuu lapsella laadukkaasti	42	52						
Terveystarkastus toteutuu nuorella laadukkaasti			52	65	61	68	67	70

LIITE 2. Sijoitettuna asuvien perusopetuksen 4.-5. luokkaa käyvien lasten hyvinvointi sijaishuoltopaikan tyypin mukaan

	Asuu sijaisperheessä	Asuu ammatillisessa perhekodeissa	Asuu lastensuojelulaitoksessa
Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika			
Tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä	73	82	63
Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä	51	51	41
harrastaa jotakin vähintään yhtenä päivänä viikossa	84	88	72
Terveys ja toimintakyky			
Kokee terveydentilansa keskinertaiseksi tai huonoksi	19	13	23
Usein vaikeuksia nukahtaa tai heräilemistä öisin	16	17	21
Mielialaan liittyviä ongelmia kahden viime viikon aikana	27	23	36
Hampaiden harjaus harvemmin kuin kahdesti päivässä	32	33	30
Elintavat			
Ei syö aamupalaa joka arkiamu	23	21	39
Vähintään tunnin päivässä liikkuvat	37	42	36
Tupakoinut vähintään kerran	14		27
Nuuskannut vähintään kerran	6		21
Käyttänyt jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta vähintään kerran	16	9	32
Koulunkäynti ja opiskelu			
Pitää koulunkäynnistä	76	75	61
Koulustressi	43	46	48
Paljon vaikeuksia lukemisessa, laskemisessa tai kirjoittamisessa	8		12
Tulee hyvin toimeen koulukavereiden kanssa	73	75	63
Tulee hyvin toimeen opettajien kanssa	72	73	63
Kasvuympäristön turvallisuus			
Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa	15	10	22
Kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana	22	18	35
Kokenut seksuaalista kommentointia, ehdottelua, viestittelyä tai kuvamateriaalin näyttämistä vuoden aikana	9	11	15
Kokenut seksuaalista koskettelua tai painostamista koskettamaan vuoden aikana	5		14
Kokenut vanhempien tai huoltapitävien aikuisten henkistä väkivaltaa vuoden aikana	29	26	32
Kokenut vanhempien tai huoltapitävien aikuisten henkistä väkivaltaa kolme kertaa tai useammin vuoden aikana	11	10	
Kokenut vanhempien tai huoltapitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana	22	25	27
Palvelut ja avunsaanti			
Käynyt kouluterveydenhoitajalla vähintään 2 kertaa lukuvuoden aikana	50	42	59
Käynyt koulupsykologilla lukuvuoden aikana	9		14
Käynyt koulukuraattorilla lukuvuoden aikana	21	13	22
Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista, %	53	44	43
Terveystarkastus toteutuu lapsella laadukkaasti	43	46	31

LIITE 3. Sijoitettuna asuvien perusopetuksen 8.-9. luokkaa käyvien nuorten hyvinvointi sijaishuoltopaikan tyyppin mukaan

	Asuu sijaisperheessä	Asuu ammatillisessa perhe-kodissa	Asuu lastensuojelulaitoksessa
Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika			
Tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä	57	53	41
Kokee olevansa tärkeä osa luokkayhteisöä	47	43	35
Osallisuus			
Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa	21	24	16
Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa	92	88	82
Kokee harrastuspaikkojen sijaitsevan liian kaukana	32	38	24
Kokee kiinnostavat harrastukset liian kalliiksi	27	36	29
Ei yhtään läheistä ystävää	16	23	20
Tuntee itsensä yksinäiseksi	19	25	31
Terveys ja toimintakyky			
Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi	31	36	50
vaikeuksia päästä uneen vähintään kerran viikossa	42	34	60
Vähintään kaksi päivittäistä oiretta	23	21	46
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus	23	27	40
Vähintään kaksi viikkoa kestänyt masennusoireilu	32	37	51
Hampaiden harjaus harvemmin kuin kahdesti päivässä	48	62	63
Sukupuoliyhdyntäessä olleet	35	42	60
Ei ole käyttänyt ehkäisymenetelmää viimeisimmässä yhdynnässä	26	39	36
Elintavat			
Ei syö aamupalaa joka arkiamu	56	47	62
Ei syö koululounasta päivittäin	46	55	63
Liikkuu korkeintaan yhtenä päivänä viikossa vähintään tunnin päivässä	16	23	28
Ylipainoisuus	20	24	27
Nukkuu arkisin alle 8 tuntia	33	37	38
Tupakoi päivittäin	15	20	44
Nuuskaa päivittäin	11	17	32
Käyttää päivittäin jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta	22	28	54
Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa	19	21	35
Käyttää alkoholia viikoittain	10	15	21
Kokeillut kannabista ainakin kerran	20	25	53
Kokeillut haisteltavaa huumaavaa ainetta ainakin kerran	15	15	20
Kokeillut lääkkeitä tai lääkkeitä ja alkoholia yhdessä ainakin kerran	16	17	39
Kokeillut ekstaasia, amfetamiinia, Subutexia, heroïnia, kokaiinia, LSD:tä, gammaa tai vastaavaa ainakin kerran	6		24
Kokeillut huumaavaa ainetta josta ei tiennyt mitä se oli ainakin kerran	6		17
Pelaa rahapelejä viikoittain	14	23	21

	Asuu sijaisperheessä	Asuu ammatillisessa perhe-kodissa	Asuu lastensuojelulaitoksessa
Koulunkäynti ja opiskelu			
Pitää koulunkäynnistä	46	46	36
Koulu-uupumus	28	26	37
Ei opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen	14	18	23
Vaikeuksia oppimistaidoissa	54	49	64
Luvattomia poissaoloja vähintään viikoittain	8	13	25
Ongelmia oppimisyhteisön ilmapiirissä	15	9	16
Opettajalta saatu välittävä ja oikeudenmukainen kohtelu	45	48	40
Perhe ja elinolot			
Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa	18	23	26
Hoitaa vähintään viikoittain perheenjäsentä tai muuta läheistä ihmistä	13	15	15
Kasvuympäristön turvallisuus			
Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa	17	18	20
Kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana	35	40	55
Kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana	37	40	48
Kokenut seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana	20	26	36
Kokenut vanhempien tai huoltapitävien aikuisten henkistä väkivaltaa vuoden aikana	45	49	55
Kokenut vanhempien tai huoltapitävien aikuisten henkistä väkivaltaa kolme kertaa tai useammin vuoden aikana	17	25	24
Kokenut vanhempien tai huoltapitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana	28	29	38
Kokenut vanhempien tai huoltapitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa kolme kertaa tai useammin vuoden aikana	9	11	14
Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa	17	14	24
Palvelut ja avunsaanti			
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin kouluterveydenhoitajalta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut	11		24
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koululääkäriltä lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut	16	27	33
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koulupsykologilta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut	20	30	40
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koulukuraattorilta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut	15	27	33
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin opettajalta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut	20	24	24
Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista	44	34	40
Terveystarkastus toteutuu nuorella laadukkaasti	62	50	44